

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ İKTİSAT FAKÜLTESİ
MEZUNLARI CEMİYETİ
AYLIK YAYIN ORGANI

İKTİSAT DERGİSİ

KASIM 1967

SAYI 41

CİLT : 7

250 KURUŞ

**YAVRUNUZUN İLERİYE GÜVENLE
BAKABİLMESİ**

**şimdiden yapacağınız tasarruflarla
mümkündür**

AKBANK

REKLÂM TARİFESİ

Arka Kapak	750 Lira
Ön İç Kapak	500 Lira
Arka İç Kapak	500 Lira
İç Sahifeler	400 Lira

İKTİSAT DERGİSİ

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ İKTİSAT FAKÜLTESİ
MEZUNLARI CEMİYETİ YAYIN ORGANIDIR

İktisaden zayıf bir millet fakrî sefaletten **kurtulmaz**; Kuvvetli bir medeniyete, refah ve saadete kavuşamaz; İçtimai ve Siyasî felâketlerden yakasını kurtaramaz.
K. ATATÜRK

C İ L T : VII

S A Y I : 41

K A S I M 1967

Fiatı : 25 TL.

Yıllık: 30-6 Aylık: 15 TL.

Sahibi : Cemiyet Adına OKTAY EMED

Yazı İşleri Müdürü : NİHAT BATUR

İdare Müdürü : FARUK ÇEHRELİ

İdare Yeri : Tünel Galip Dede Cad. No. 48/1

Telefon : 44 04 36 - 49 89 03

Basıldığı yer : YENİLİK BASİMEVİ

YAZI HEYETİ :

İstanbul

Fazlı AYVERDİ

Nihat BATUR

Solmaz BURAL

Faruk ÇEHRELİ

Alpay ERDOĞAN

Zeki ERGİNSU

Şemsettin GÜLER

Atalay ŞAHİNOĞLU

Gül TURGUT

Rıdvan YÜKSELEN

Ankara

İmren AYKUT

Oktay EMED

Hamdi MEHTER

Fahrettin TUNÇÖZ

Meliha TURKAN

İÇİNDEKİLER

2	Derginin Sesi	***
3	Ekonomik Durum	Rauf KARADENİZ
6	Ticaret Bakanlığına teklif edilen Kanun Tasarısı	Faruk ÇEHRELİ
8	Ayın Ekonomik Olayları	Faruk ÇEHRELİ
13	İkinci Beş Yıllık Plân Işığında Türk Ekonomisinin Dar Boğazları	Yüksel BİLGİN
15	Serbest Mali Müşavirlik Kanun Tasarısı	Türkiye Muhasebe Uzmanları Derneği
18	Günümüzde İktisat Bilimi ve Ekonomik Eylemin Niteliği	Memduh BALABAN
23	Çekoslovakya ile Ticarî Münasebetlerimiz	Faruk ÇEHRELİ
30	Tasarruf Bonoları	Hamdi MEHTER
36	Kâr Ortadan Kaldırılabilir mi?	Eyüp KARADAYI

Derginin Sesi !...

Sevgili ve Değerli Okuyucularımız.

Önümüzdeki günlerde yeni yıl çalışmalarına başlayacak olan T.B.M.M. de gündemde bekliyen kanun tasarıları arasında «Serbest Mali Müşavirlik Kanunu tasarısı» da bulunmaktadır. 1949 yılından beri bu tasarının kanunlaşması, hayatiyet kazanması için bütün gayretimizle mücadele ediyoruz. Tasarının kabulü ile Türk Ekonomisi ve Maliyesi uzun yıllar aradığı istikrar unsuruna kavuşacaktır. Aynı zamanda, bu kanunla, bizler gibi tahsil görenlerin hakkı olan yeni bir meslek doğacaktır. Tasarının kanunlaşmasıyla «Alaylı» bir zümre tarafından yürütülmeye çalışılan hem mükellef hemde devlet bütçesi bakımından, kısmen görünmeyen büyük kayıplara yol açan sistem artık disipline edilecektir. Tıpkı elinde Tıp diploması olmıyan doktor, hukuk diploması bulunmıyan Avukat veya Hakim sıfatını alamıyacağı gibi; İktisadi hayatın atar damarları olan işletme ve teşebbüslerin Mali Müşavirlerinden de ehliyetlerini ispat eden, bu mesleğin inceliklerini öğreten fakülte veya akademilerin diplomaları sorulacaktır. Bu tasarının biran evvel kanunlaşmasını, ikinci beş yıllık plânın daha emin ve rahat ellerde netice vermesi bakımından candan diliyoruz.

İktisatçının halâ ele alınmamış daha bir çok meseleleri var. Meselâ; İktisat-Hukuku muadeleti gibi.. Yakın tarihe kadar İstanbul Üniversitesi Senatosunun aldığı karara göre İktisat Fakültesini bitiren bir genç; hukuk fakültesinde fark derslerine devamını sağladıktan sonra imtihanlarını vererek, hukuk mezunu da olabiliirdi. Bilâhère, bu usul her iki fakülte yöneticileri arasında yeniden gözden geçirilmiş ve mezunlarına karşılıklı muadelet hakkı tanınmıştı. Fakat, hukuk fakültesi dekanlığı bu kararı takip eden kısa bir süre içinde, tek taraflı bir tasarrufla, itisatçıların bu hakkını iptal etmiş iktisatçıları adetâ cezalandırmıştır. İktisat Fakültesi yöneticileri ise büyük bir ölgunlukla, alınan tek taraflı karara rağmen hukuk mezunlarına bu hakkı devam ettirmişlerdir.

Aynı dershanede, aynı hocalardan, aynı metni ve meseleleri okuyup, çözen ve imtihan geçiren İktisatçıya hukuk muadeletini tanıımıyan zihniyet; 500 km. uzakta tamamiyle ayrı sistem, ayrı görüş ve düşünce ile yetişen mülkiye mezunlarına sinisini büyük rahatlıkla açıyor. Bu zihniyetin temsilcileri olan İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi yöneticileri, devam mecburiyeti dahi koymadan, Mülkiyelilerin ders programlarında okuduğu zikredilen bütün derslerden muaf olduklarını kabul ediyor. Bu güzel anlayışın İktisat Fakültesi Mezunlarına'da gösterilmesi için Cemiyet Genel Merkezinin son müracaatının neticesini merakla bekliyoruz.

Bir diğer mesele: Fakülte 1936 yılında Hukuk Fakültesinin bünyesinden ayrılarak kurulurken; Mülki İdarî Amirlik-Kaymakamlık gibi benzeri mesleklerin İktisat Fakültesi Mezunlarına da açık olacağına dair bir kayıt veya atıf o tarihe kadar kabul edilmiş kanunlara konulmamıştır. Yakın tarihlere kadar, mezun adedi sesini duyuramıyacak kadar az olan İktisatçılar, bu meseleler üzerine eğilememişlerdir. Artık, günümüzün ekonomik akışı, iktisatçının'da cemiyet bünyesi içinde diğer yüksek tedrisattan geçerek mesleğe kavuşanlar gibi, mesleğine ve ekonomik düzen içindeki yerine kavuşmanın zamanının geldiğini bütün arazlariyle duyuruyor!.....

Gerek cemiyet gerekse Dergi olarak İktisatçının Türk Ekonomisindeki yerini sağlayacak bu meselelerin halline dört elle sarılmış, neticeye süratle gitmek için plânlı bir şekilde çalışıyoruz.

Ekonomik Durum

Anlaşmalı Memleketlerle Ticaret Esaslarının Yeniden Gözden Geçirilmesi Şarttır !...

Rauf KARADENİZ

1 — Türkiye'nin, siyasî rejimi ne olursa olsun, bütün devletlerle ve hususiyile yakın komşularıyla ticarî ve iktisadî ilişkilerini geliştirmesinde şüphesiz büyük faydalar vardır.

Hal böyle iken, bu yakın komşularımızlar ve bilhassa Sovyet Bloku memleketleri ile ticaretimizde devamlı olarak bazı tıkanıklıklar ve halkımızı zarara uğratabacak büyük mahzurlar görülmektedir.

Bu tıkanıklıklar, adı geçen memleketlerin Türkiye'ye müteveccih ihracatlarını, yalnız, tayin ettikleri muayyen firmalara ve inhisar halinde yapmalarından doğmaktadır.

Bu tatbikat, Türkiye'deki ticarî hayatı geniş ölçüde rahatsız etmekte, bu yüzden birçok zararlar ve tehlikeler belirmektedir.

2 — Sovyet bloku memleketlerden ithalât inhisarını eline geçirmiş bulunan firmalar dışındaki ithalâtçıların, resmî makamlarımızdan almış oldukları ithal ve döviz müsaadeleri iptal edilmekte, Merkez Bankasına yatırılan teminatları yanmakta veya büyük banka faiz ve masrafları yanında çeşitli iş kayıpları ortaya çıkmaktadır.

3 — Bu tatbikatların alabildiğine genişlemesi suretiyle Türkiye'de iktisadî veya siyasî bazı baskı şekillerinin işletilebileceği düşünülmektedir.

4 — Anlaşmalı memleketler ticaret mümessillikleri, Türkiye'ye bu şekilde, inhisarcı firmalarla mal sattıklarını açıkça söylemektedirler. Bir mazeret beyan etmek lüzumunu duydukları zaman, çeşitli hakikat dışı beyanlarda bulunmakta ve meselâ:

- A) Malların daha evvel satılmış olduğunu,
- B) Fiatlarda yeni zamlar yapıldığını,
- C) Teslim veya imal müddetlerinin çok uzun olduğunu,
- D) İstenilen çeşit ve vasıfta mal kalmadığını ancak başka cinsten mal verebileceklerini bildirmektedirler.

5 — Yukarıda tatbikatlardan bizzat kalkan ithalâtçıların büyük kayıplara uğrayarak ortadan çekilmeleri sonunda, inhisarcı firmalar sahayı boş bulmakta ve

kendi grubu ile mevcut kontenjanın tamamını kapatabilmektedirler.

Bu şekilde, ithal rejimine göre, devleti de kendisine bu ithalât için lisans vermeye mecbur bırakmış olmaktadırlar.

6 — Dış ticaret anlaşmaları iki memleket arasındadır. Ve Türkiye ile aktedilen anlaşma bütün Türk Halkı'nın ve Tüccarımızın faydası ve istifadesine açıktır.

Buna rağmen, bu tatbikatlar, anlaşmaları temelinden değiştirmekte Türkiye'deki inhisarcı firmalar ile yabancı memleketler arasında pazarlıklar ve karşılıklı tâvizler taşıyan ne başı, ne de sonu kestirilebilen büyük ve tehlikeli maceralar yaratmaktadır.

Türkiye'nin ihracatına ait listeler ile ithalâtına ait listeler üzerinde mahiyetini bilemediğimiz maksatlarla, büyük kumarlar oynayan ticaret şebekelerinin elinden vatani da, halkı da, kanunları da kurtarmak lâzımdır.

Ekstra komisyonlar ve değişik isimler altında haraçlar almak suretiyle yukardaki tatbikatların işleyişleri içinde büyük bir mutavassıt zümre bugün Türkiye iktisadiyatı üzerinde vahim teşebbüsler peşinde bulunmaktadır.

Türkiye, dış ticaret açıkları bakımından bu zor anlarında, bu mahiyetteki parazitlerin her türlü zararlı faaliyetlerinden kurtulmak ve silkinmek mecburiyetindedir.

İktisadi hayatımızı devamlı dermansızlıklar içinde bırakmayı kendi çıkar ve maksatlarının hedefi görmekte olan bu faaliyetler aslında birkaç satırlık karar ve tebliğlerle düzeltilecek mahiyette ve bünyededir.

İktisadi istiklâl ve sağlamlık olmadan hiçbir şeyin olamayacağını bilmek ve

düşünmek mecburiyeti bize kendini çok pahalıya ödetmektedir.

7 — Yukarda işaret edilen ve Türkiye'ye inhisar şeklinde yapılmakta olan büyük ithalâtlar, sadece diğer ticaret erbabının aleyhine işlemekle kalmamaktadır.

Mes'ele bilhassa şu üç noktadan derinliğine zararlar ve tehlikelerle doludur:

I — Devletin itibar ve otoritesi ile oynamaktadır:

Çünkü ticarî anlaşmalar halkın ve bütün tüccarın fayda ve istifadesine açık olmak lâzımdır. İthalâtımızda ve ihracatımızda (eşitlik ve umumilik prensipleri) nin sadece kararnamelerde kalan karşılıksız tâbirler olmadığını isbat etmek gerekmektedir.

Resmî Gazetelerde yayınlanan milletlerarası anlaşmaların Devlet himaye ve garantisi altında olduğu tabiidir.

Her ithalâtçı bu (emniyet ve güven duyguları) içinde - icap eden nizami teminatları da yatırmak suretiyle - ithalât talebinde bulunur. Büyük masraflara ve rizikolara girer.

Bu müracaatlar sonunda resmî makamlarımızın tüccarlarımıza vereceği her türlü ithal veya döviz müsaadesinin realize edileceğini tabii olarak düşünmek gerekirken, çeşitli zorluklar ve baskılarla bu resmî müsaadelerin iptaline mecbur bırakılmak ticaretle meşgul bütün vatandaşları (derin ümitsizliklere ve yeislerle) sokmaktadır.

Bu hâdisenin en acı tarafı, bu tatbikatlar bu şekilde dejenere edilirken, Ticaret Bakanlığımızın yeni anlaşma listeleri ilân ederek mal verilmeyeceği karşı taraf ticaret mümessillikleri tarafın-

dan resmî mektuplarla bildirilmiş olan ve döviz ve ithal müsaa-deleri bu sebeple ithal müsaa-deleri bu sebeple iptal edilen aynı mallar için, yeni kontenjanlar açıldığını ilân etmesi ve bu kontenjanlara yeni lisanslar vermesidir. Bu vaziyetlerde lisans verilmesi âcilen durdurulmalıdır. Bu durum devlet hizmetlerinin ciddiyeti ve titizliği hususundaki düşünceleri hasara uğratacak karekterdedir.

II — Millî Emniyetimiz yönünden: Anlaşmalı memleket listeleri üzerinde bazı ticarî grupların çalıştığı gerçektir. Türkiye'de kimin ticaret yapacağını, kimin hangi kârlı işlerden ne derece faydalanacağını tâyin ve tesbiti mes'e-leleri inhisar şeklindeki anlaşmalarla bahsi geçen memleketlerin takdirine bırakılmış olmaktadır.

III — İç fiatlarımızı yükseltme yönünden: Bu kabil ithalâtın münhasır ithalâtçılar tarafından yapılması veya bu listeler üzerinden bazı firmalar tarafından değişik isimler altında çeşitli haraçlar alınması, tabiatıyla bu malların hem de hiçbir rekabet olmaksızın - satışları esnasında gayet yüksek fiyatlar ile halkın veya devletin çok büyük ölçüde istismar edilmesine sebep olmaktadır. O kadar ki, bu mekanizmalar sa-

yesinde elde edilen yüksek kârların bu işleri temin etmek maksadı ile, Türkiye'de bahsi geçen anlaşmalı memleketler temsilcilikleriyle (bölüşüldüğü) dahi ri-vayet edilmektedir.

8 — Niçin bu işlere çareler bulunmuyor?

Bu konularda, yıllardan beri Ticaret Odalarına ve Odalar Birliğine ve Ticaret Bakanlığına çeşitli şikâyetler yapılmıştır.

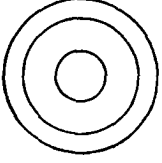
Şikâyetler, bilhassa Türkiye'nin dış ticaret hareketlerinin geliştiği bu günlerde son derece artmıştır.

Ne var ki, bu işten çıkarı olan bazı firmalar ve menfaat grupları çeşitli engeller ve bahaneler ortaya çıkarmakta ve birkaç satırlık bir kararın alınıp tatbik edilebilmesini engellemiş olmaktadır. Ticaret Bakanlığının çeşitli ve müsbet gayretleri de sekteye uğratılmıştır.

Biz, yazımızın devamı olarak, bu husustaki çok büyük mahzurları kökünden halledeceğine inandığımız bir kaç satırlık kararlar için bir tasarı örneği sunmuyoruz.

Türkiye'mizin topyekûn refahı ve kalkınması bakımından, hepimizin bunlar gibi bir çok âcil kararların, engellenmeden alınmasına büyük ihtiyacımız vardır.

Bu konuları ıslâh edilmesine faydalı bütün çalışmaları Devletimizin, Halkımızın ve bütün ticaret erbabının faydası yönünden minnet ve ümitler içinde beklemekteyiz.

Ticaret Bakanlığına teklif edilen karar tasarısı

Bazı anlaşmalı memleketlerin, İthal Rejimi Kararnamemizin 4 cü maddesinde belirtilen (ithal rejimimizin umumilik ve eşitlik prensibiyle bağdaşamayacak şekilde muayyen firmalar leyh ve aleyhine ayırıcı işlemler) uyguladıkları görülmektedir. Bakanlığımıza yapılan çeşitli müracaatlarla da sabit olduğuna göre, kontenjanı tesbit ve ilân edilmiş bulunan malları Türkiye’de münhasıran (muayyen bazı firmalara) satmak istedikleri ve bu sebeple mer’i ithal rejim ve yönetmeliklerine uygun şekilde resmî mercilerimizden ithalât için döviz müsaadesi almış olan diğer ithalâtçılara ithal müsaadelelerinde yazılı malların verilmediği görülmekte veya bu malların (kontenjanların ilânından evvel satılmış) oldukları belirtilerek normal ithal süresi içinde mal verilmeyeceği fors major mektuplarıyla beyan edilmektedir. Bu durum karşısında:

- 1 — İthalât Rejimimizin (eşitlik ve umumilik prensipleri) ni sağlamak,
- 2 — Münhasır ithalâtın iç piyasamızda sebep olacağı fiat artışlarına mani olmak,
- 3 — Döviz müsaadelerinin iptalini önlemek suretiyle Kontenjanları tesbit edilmiş malların tamamının yurdu-muza ithalini temin edebilmek,
- 4 — İlân edilen rejim ve yönetmeliklere göre icap eden teminatları da

yatırmak suretiyle döviz müsaadesi almış ithalâtçıların bu şekilde mal verilmemesi sebebiyle teminatlarının iptalini veya banka faiz ve masraflarıyla iş ve zaman kayıplarını önlemek maksadı ile, aşağıdaki tedbir ve kararların alınmasına lüzum hasıl olmuştur:

- I) Anlaşmalı memleketlerden ithalât için usulüne göre alınmış bulunan döviz veya ithal müsaadelerinden herhangi birine, ilgili anlaşmalı memleket ticaret mümessilliği tarafından, normal ithal veya imal süreleri içinde mal verilmeyeceğinin bildirilmesi veya ithalâtçının bu mümessilliklerden vaki talebine (mal cinsi ve evsafı, CIF veya FOB fiatı, yükleme tarihi veya diğer şerait belirtilmek kaydı ile) mal verileceğinin teyid edilmemesi halinde, durum Ticaret Bakanlığına intikal ettirilir ve müsaade sahibinin talebi üzerine döviz müsaadeleri süresiz olarak temdit edilir. Bu şekilde akreditif açtırma süreleri de uzatılmış olur.
- II) Bu durumda döviz tahsis mektubunun sahibi tarafından vuku bulacak müracaat üzerine Merkez Bankasına evvelce yatırılmış bulunan teminat, muamelenin neti-

ceye bağlanmasına kadar - muvakkaten - iade edilir.

- III) Döviz Tahsis Mektubunun veya ithal müsaadesinin üzerinde gerekli meşruhat verilmek suretiyle, işbu müsaadelerin gelecek kontenjan devresinde (öncelikle) realize edilmesi sağlanır.
- IV) Ticaret Bakanlığı kendi teşkilâtı vasıtası ile, kontenjan devresi içinde realize edilmesine imkân verilmeyen bu müsaadelerde yazılı malların ithalâtçıya verilmesi imkânlarını araştırır ve takip eder.
- V) Bir evvelki devreden bu şekilde bakiye kalmış olan döviz veya ithal müsaadelerine öncelikle mal verilmesi temin edilmeden yeni kontenjanlar için tahsis yapılmaz.
- VI) Ticaret Bakanlığı bu gibi ahval karşısında, lüzum görürse disponibilite imkânlarını da nazara alarak, müracaat sahibinin talebi üzerine, aynı malın bir başka anlaşmalı memleketten getirilmesi ne müsaade edebilir.
- VII) Kontenjan listelerinde yazılı mallar hakkında bütün ithalâtçıların bilgi sahibi olmasında eşitliği sağlamak ve ithalâtta (eşitlik ve umumilik prensipleri) ne uyarak leyh ve aleyhteki tercihleri veya ayırtıcılıkları önlemek maksadı ile anlaşmalı memleketler ticaret mümessillikleri - varsa - komisyoncularının da isim ve adreslerini belirtmek suretiyle :
 - A) Mal cinsi ve evsafını,
 - B) FOB veya CIF fiyatını,
 - C) Yükleme vade ve mahallerini
 - D) Ambalaj şekillerini ve faydalı

görebilecekleri diğer bilgileri de ihtiva eden listelerden beşer takımı mevcut kataloglarla beraber ithalâtçıların tetkik edebilmelerini temin gayesiyle Ankara-İstanbul ve İzmir Ticaret Odalarıyla T. Odalar Birliği'ne kontenjan listelerinin ilânını takip eden 15 gün içinde tevdi eder.

- VIII) Anlaşmalı memleketlerden kontenjan için talepte bulunabilme müddeti iki aydır.

- IX) İhracatçı firmaların çok küçük tahsisleri ihtiva eden fazla sayıda siparişlerle uğraşmalarını teminen:

25 bin dolar ve daha az kontenjanlar için 500 dolar veya daha az
50 bin \$ veya daha az kontenjanlar için 1000 dolar veya daha az

100 bin \$ veya daha az kontenjanlar için 2500 dolar veya daha az
250 bin \$ veya daha az kontenjanlar için 5000 dolar veya daha az
500 bin \$ veya daha az kontenjanlar için 7500 dolar veya daha az
750 bin \$ veya daha az kontenjanlar için 10000 dolar veya daha az
1.000.000 \$ veya daha az kontenjanlar için 15000 dolar veya daha az

1.000.000 \$ veya daha az kontenjanlar için 20000 dolar veya daha az

miktarındaki döviz tahsis mektupları veya ithal müsaadelerinin asgari bu miktarlara iblağı için mutemetlik yapılması şarttır.

- X) Bu karar yayım tarihinden itibaren yürürlüğe girer ve henüz iptal edilmemiş ithal ve döviz müsaadelerine de uygulanır.

Ayın Ekonomik Olayları

İktisadi devlet teşekküllerinin kaynak yaratacak hale getirilmesine çalışılıyor

Faruk ÇEHRELİ

17 Ekim Salı günün İktisadî Devlet Teşekküllerinin altıncı koordinasyon toplantısı Başbakanın riyasetinde bir çok Bakan, umum müdür ve İktisadî Devlet Teşekkülleri Umum müdürlerinin iştiraki ile yapıldı.

Başbakan bu toplantıdan elde ettiği neticeleri değerlendirerek bütün iktisadî devlet teşekküllerine kaynak yaratacak hale gelmeleri hususunu belirten bir tamim yolladı.

Başbakanın tamimi şöyledir :

«— 17.10.1967 günü iktisadî devlet teşekkülleri genel müdürleriyle yapmış olduğum toplantıda bu teşekküllerin faaliyetlerine hakim olması lâzım gelen prensiplerle ilgili olarak belirttiğim hususların bütün kademelerindeki idarecilerin bilmesi ve çalışmalarında gözönünde bulundurmaları için bu genelgede toplu olarak özetlemeyi uygun gördüm.

Bünyesinde milletimizin yatırdığı mil-

yarlık sermayeleri temsil eden iktisadi devlet teşekküllerini kaynak yaratan müesseseler haline getirmek hususunda senelerdenberi gayret sarfedilmekte olduğu malumdur. Bu zamana kadar yapılan birçok denemelere ve sarf edilen gayretlere rağmen bu teşekküller henüz kaynak yaratan bir manzume haline gelmiş bulunmamaktadırlar.

Memleketimiz her imkândan faydalananak elde edeceği kaynakları iktisadî kalkınmaya sevk etme durumundadır. Bu bakımdan iktisadî devlet teşekküllerini kaynak yaratacak şekilde işletmemiz lâzımdır. Bu müesseselerin temelinde yatan fikirde tedbirli bir tüccar gibi hareket etme prensibi vardır. Karma ekonomi içinde iktisadî devlet teşekküllerinin rasyonel bir çalışma düzenine girmelerini sağlamak üzere her teşekkülün bünyesine göre gerekli tedbirleri alması icap eder. Böylece teşekküllerin istihsal ettikleri mal ve hizmetin pahalılığı sebebiyle müs-

tehliki ezmelerine, vergi mükelleflerini yeni külfetlere maruz bırakmalarına aslâ yer verdimiyecek şekilde iktisadî bakımdan ucuzluk ve mali bakımdan da devlete ve dolayısıyla vergi mükellefine yük olmayacak bir dengenin sağlanması hedeflerine ulaşılmış olacaktır. Tedbirli tüccar gibi aldığı, sattığını, kazancını bilmek ve devletin sun'î desteğiyle değil, kendi ticarî basiretiyle ayakta durmak zorunda olan durumda olmayı değil, iç müstehliğin menfaatlerini, ihracat durumuna geçilmesi halinde dış pazarlarda tutunabilecek kalitenin teminini de düşünmek mecburiyetindedirler.

Bu bakımdan iktisadî devlet teşekküllerinin temsil ettiği milyarlık yatırım gücünün en verimli şekilde iktisadî kalkınma sahasında değerlendirmemiz lâzımdır.»

II — İSTANBUL TİCARET ODASI, ANONİM ŞİRKETLERİN DENETİMİNİN, HİSSEDARLARIN MENFAATLERİNİN KORUMASI BAKIMINDAN DEĞİŞTİRİLMESİNİ İSTEYEN BİR MUHTIRA HAZIRLADI

İstanbul Ticaret Odası aşağıdaki fıkranın Ticaret Kanunun 359. maddesine ilâvesi için Odalar Birliği'nden hükümet nezdinde teşebbüste bulunulmasını istemiştir.

Kanunlaşması teklif edilen maddenin tam metni:

«Madde 359/2 Şirket Umumî Heyeti bu kısımda yazılı denetim görevini Esas Mukaveleleri ile belirtilen kuruluş maksatlarında şirket hesap ve işlemlerini incelemek hususunda yer alan Holding ve yatırım şirketleri gibi ana şirketlere veya münhasıran malî ve iktisadî tetkikler için kurulu ve Ticaret Bakanlığınca ruhsatı haiz teşekküllere verebilir. Bu takdirde murakıplarla ilgili olarak gerek bu kısım-

da gerek Kanunun diğer bölümlerinde tasrih edilen yetki ve sorumlulukları bu şirket ve teşekküllere de aynen raci olur.

Kendilerine denetim görevi tevdi edilebilmek üzere ruhsat verilecek özel teşekküllerin haiz olmaları gereken vasıflar bir tüzükle tesbit edilir. Bunların sorumlulu elemanlarına, merkezlerinin bulundukları vilâyetler İdare Heyeti huzurunda incelemeleri tamamen ilmî ve tarafsız bir şekilde yaparak sonuçlarını İdare Meclislerine ve Umumî Heyetlere hiçbir etkiye kapılmadan sunacaklarına dair yemin ettirilir.

Denetim görevlerini kanunî hükümlere uygun olarak ifa etmedikleri veya teşkilât itibariyle edemeyecekleri anlaşılan teşekküllerin ruhsatnameleri Ticaret Bakanlığınca iptâl olunur.»

Kuvvetli bir gerekçe ile kanunlaşması istenen bu maddenin ticarî hayatımızda yenilik getireceği, anonim şirketlerin halk tarafından tasibi için daha müsait zemin hazırlayacağı, kurulması için çaba sarfedilen sermaye piyasası için bir öncü mahiyetinde olacağı kanısındayım.

Gereğcede : Ticaret kanunumuzun anonim şirketlerin denetiminde ön görüşü şahsî denetleme tarzının bugünkü ihtiyaçlara cevap vermediği, ekonomik şartların bu şirketlerin bünye ve iş alanlarını genişletmesi sonucu bir veya birkaç murakıptan kurulu bir heyetin denetim için yeterli bir çalışma yaparak pay sahiplerini aydınlatamıyacağı, ne kadar ciddi yapılsa yapılsa, yalnız hesaplar ve plânço rakkamlarına inhisar eden denetimin yetersizliğine işaret olunmakta işletmelerin çalışmalarındaki iktisadîlik derecesi, produktivite gibi blâncova rakkamla aksetmeven konuların inceleme dışı kaldığı belirtilmektedir. Bu konuda vurdumuzdaki gelişmevede değinilen gerekcede, Ticaret kanununun anonim şirket murakıplarına ait hükümlerine, şirketin işlem ve hesaplarının genel kurul kararı ile uzman ve

yetkili teşekküllerin denetimine verilmesi imkânlarını kazandıracak şekilde bir madde ilâvesi gereği izah edilmektedir.

Yalnız gerekçede hazırlanan hususların tahakkuku için genel kurul kararın şart koşulması, memleketimizde bu tarz şirketlerin kuruluş şartları ve ekserisinde idarenin muayyen guruplar elinde olduğu düşünülürse pratik bir fayda sağlayamayacağı düşünülebilir. Eğer bu madde vasıtası ile aynı zamanda anonim şirketlere karşı alâkânın artırılması ve pay sahiblerinin tam olarak tenviri düşünülüyorsa «yalnızca murakıpların veya hissedarların gerek pay şeklinde olsun gerek şahıs olarak onda birinin teklifi ile uzman ve yetkili teşekküllerin denetimine verilmesi imkânının temini gerekir.

III — 20 EKİM CUMA GÜNÜ BAŞLAYAN SERMAYE VE EMEK İLİŞKİLERİ SEMİNERİ 27 EKİM CUMA GÜNÜ OLURLU SONUÇLARLA NİHAETE ERDİ

İktisadi araştırmalar tesisi atarafından düzenlenen uluslararası seminere çeşitli kurum ve teşekküllere mensup yüzden fazla tanınmış iktisatçı ilim ve iş adamı uluslar arası iş teşekkülleri temsilcileri ve basın mensubları iştirak etti.

İktisadi araştırmalar tesisi başkanı İhsan Soyak tarafından açılan seminerde İstanbul Valisi, Üniversiteler Rektörleri, bazı öğretim üyeleri hazır bulundular.

Irak gezisi dolayısıyla seminerin açılışına katılamayan Başbakan Süleyman Demirel'in konuşması Başbakanlık Müşaviri Faik Ozansoy tarafından okunmuştur.

Konuşmanın özetini aşağıda sunuyoruz:

Her memleketin iktisadî ve sosyal yapısında iki temel unsur olan sermaye ve emek, bilhassa sanayileşen ve kalkınma halinde bulunan memleketlerde mühim ve

düzenlenmeye muhtaç münasebetlerin zeminini teşkil eder. Özel teşebbüsü kabul eden demokratik memleketlerde iktisadî bakımdan millî istihsalin teşviki ve sosyal bakımdan çalışan kitlelere huzur ve refah sağlanması, sermaye ve emek menfaatleri arasında devletin düzenleyici ve uzlaştırıcı müdahalesine ihtiyaç gösterir. Bu müdahalenin ölçüsü ve hedefleri, siyasî tercihlere göre değişebilir. Fakat istihsalin ve iktisadî işletmenin verimlilik şartları ve çalışan insanın temel ihtiyaçları büyük değişiklik göstermez. Türkiye'de sermaye — emek münasebetlerini düzenlemeye esas olan siyasî felsefe, kaynağını büyük önder Atatürk'ten, O'nun millî dayanışmaya en büyük önemi veren siyasî görüşünden mülhem bir geleneğe sahiptir. (Yurtta sulh, cihanda sulh) formülü içinde her türlü sınıf kavgasını da reddeden bu görüş millî istihsalin sermaye ve emek unsurları arasında devletin dayanışmacı bir müdahalesini temsil ve ifade etmektedir.

Anayasamız, harp sonrası devresinin iktisadî ve sosyal temayüllerini hukukî esaslara bağlarken, ideolojik cereyanların tek taraflı yorumlarına hak kazandırmayan çok taraflı esaslara yer vermekle hür dünyadaki gelişmeleri de aksettirmektedir. Gerçekten çalışanların yaptıkları işe uygun, insan haysiyetine yaraşır ücret seviyesi ve çeşitli sosyal haklarının yanında, sermaye için de özel teşebbüsler kurma serbestliği ve özel teşebbüslerin millî iktisadın gereklerine ve sosyal amaçlara uygun yürütmesini, güvenlik ve kararlılık içinde çalışmasını sağlayacak tedbirlerin devletçe alınması da kabul edilmektedir. Bundan başka iktisadî ve sosyal hayatın, adalete, ve herkes için insanlık haysiyetine yaraşır bir yaşayış seviyesi sağlanmasına olduğu kadar ayrıca tam çalışma esasına da uygun olarak düzenlenmesi gerekmektedir. Bu bakımdan, sermaye ve emek münasebetlerinde işletme verimliliğini tahrip ederecek işsizliğe yol açacak,

özel teşebbüsün güvenlik ve istikrarını bozacak aşırı ücret taleplerini Anayasa hükümleri ile haklı göstermeye imkân yoktur.

Sorumsuz sınıf mücadelesi tahrikçileri ne derlerse desinler, bütün dünya memleketlerinde olduğu gibi memleketimizde de çalışanların sosyal haklarının genişletilmesi için başlıca kaynak iktisadî gelişmenin, malî imkânların, tam çalışma ve bunu mümkün kılacak verimlilik şartlarının ileri götürülmesine dayanmaktadır. Çünkü serveti istihsal etmeden dağıtıma imkân olmadığına göre âdil dağılımını isteyeceğimiz serveti de herşeyden evvel istihsal etmeye mecburuz.

Bu vesile ile işçi ve işveren münasebetlerini ilgilendiren meseleler hakkında Hükümet Programımızda yer alan bazı görüşleri burada belirtmeyi faydalı görüyorum:

«Bize göre sosyal adalet fakirlik ve sefalette vatandaşların eşit durumda olmaları veya bu duruma getirilmeleri değil, artan gelir ve yükselen refahtan herkesin kabiliyeti ve gördüğü hizmet oranında âdil bir pay almasıdır.

Mülkiyeti ortadan kaldırarak, servet düşmanlığı yaratarak, biriken gelir ve sermayeyi devlet zoru ile fertler arasında bölmeğe kalkarak, sosyal adaleti sağlamaya çabaları, bugün en doktriner ülkelerde bile terk edilmiştir. Sosyal adaleti gerçekleştirmek için modern devletin elinde müterakki vergiler, halk kitleleri yararına genişleyen kamu faaliyetleri, hür sendikacılık ve kollektif pazarlıkla ücretlerin tesbiti ve kârdan pay alınması gibi bir çok vasıtalar mevcuttur. Mülkiyet imkânlarını geniş kitleler arasında yayan çeşitli tedbirler, memlekette üretim şevkini ve kazanç unsurunu baltalamadan fertler arasında daha âdil bir gelir ve servet dağılımını mümkün kılmıştır.

En büyük adaletsizlik ve eşitsizliğin,

işsizlik olduğuna şüphe yoktur. Binaenaleyh iş hacmi yaratan, kitlelere iş imkânları açan bir politakanın, toplumumuzda en büyük ızdırıp kaynağı ve en büyük eşitsizlik vesilesi teşkil eden işsizliği durdurmak olduğuna inanıyoruz.»

Sermaye — emek münasebetlerinde iktisadî ve sosyal icaplar ayrılmaz şekilde birbirine bağlıdır. İşveren ve işçinin menfaat ortaklığı iş mefhumunun mahiyetinde mündemiçtir. Bu bakımdan işverenin sosyal şartlara riayet etmesi sadece kanunî hükümlerin değil, bizzat kendisinin uzun vadeli iktisadî menfaatlerinin de icabıdır.

İşveren bu bakımdan üzerine düşen vazifeleri kavrayarak hareket etmeli, işçiyi kendi varlığını devam ettirmenin bir şartı ve unsuru saymalıdır. Şüphesiz iktisadî bir teşebbüsün tek unsuru emek değildir. Fakat müteşebbis, işletmenin işçisiz, onun gönüllü ve verimli iştiraki olmaksızın var olmayacağını bilmeli, işçiyi ucuzluğu pazarlık konusu olan bir ticaret metaı değil, çalışmasıyla refah ve huzuru ile kendisine refah ve huzur verecek bir varlık ve işyerinin hayatî, zarurî, vazgeçilmez bir unsuru sayılmalıdır.

IV — ALMAN EKONOMİSİNDE DURAKLAMAYI GİDERMEK İÇİN PİYASAYA 900 MİLYON MARK SÜRÜLDÜ

Duraklama ile yeniden gelişme devreleri arasında kalmış olan Alman ekonomisini canlandırmak için Bundesbank 900 milyon Marklık dondurulmuş fonları piyasaya çıkarmaya karar vermiştir. Bu fonlar bankaların Merkez Bankasında tutmaya mecbur oldukları ihtiyat hadlerinin indirilmesiyle elde edilmiştir.

Bu ihtiyat indirimleri Eylül ayında vergilerin ödenmesi için bankaların maruz kaldıkları sıkışıklığın önlenmesini gözönünde tutularak yapılmıştır. Ve sene

boyunca ihtiyatların ve iskonto hadlerinin indirilmesini öngören eğilimlerin de tabii bir neticesi olmuştur.

İndirimlerin tesirleri, Batı Almanya'da kredi talebinin sanayi duraklaması neticesinde azalmasıyla ihraç edilen sermaye tarafından kısmen azaltılmıştır. 1967'nin ilk yedi ayında bankaların kısa vâdeli ihracatı 5.300 milyon markı bulmuştur. Fakat şu sıralardaki raporlara göre, Alman sanayicilerinin kredi talepleri artmaya başlamıştır.

İktisat Bakanlığının son üç aylık raporunda; Nisan ve Haziran ayları arasında görülen iş faaliyetlerinin azalmasının, konjonktür dalgalanmalarının en düşük seviyesini teşkil ettiği belirtilmektedir. Belli bir gelişme görülmemekle beraber tekrar kalkınmanın başladığına dair emareler de mevcuttur.

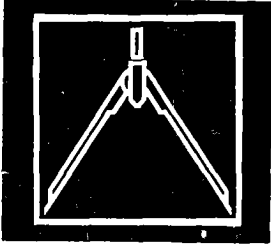
Bundesbank'ın bu tedbirleri yanında Batı Alman Hükümeti, Mecliste 164 milyon dolarlık bir kamu hizmetleri programını görüşmeye başlamış bulunmaktadır, ve bu programın kabul edilmesi sadece bir gün meselesidir. İktisat Bakanının yaptığı açıklamaya göre, Hükümet bir sene içersinde sadece % 8 işsizlik nisbetine erişmeyi hedef edinmiştir ki ekseriyetle % 2 işsizlik nisbeti tam istihdam olarak kabul edilmektedir. Haziran sonunda elde edilen istatistiklere göre işsizlik 401.000 işsizle % 1.9 nisbetinde idi. Mev-

simlik faktörler gözönünde tutulursa bu rakam çok iyi bir netice teşkil etmektedir.

FRANSIZ HÜKÜMETİ EKONOMİNİN MÜLLETLERARASI REKABET ŞARTLARINA VE MÜŞTEREK PAZARA UYABİLMESİ İÇİN TEDBİRLER ALDI

Fransız Hükümeti Fransız ekonomisinin milletlerarası rekabet şartlarına ve Müşterek Pazar'ın son safhasına adapte olabilmesini sağlayacak tedbirleri tasdik etmiştir. Bu tedbirlerin bir kısmı sadece firmalarla alakalıdır. Firmaların gruplaşmaları ve birleşmeleri vergi indirimleri muafiyetleri ile teşvik edilecektir. Diğer bazı tedbirler de firma ve şirketlerin çalıştıkları ortamları geliştirmek ve düzeltmekle ilgilidir. Bazı durumlarda gâye; kısa ve orta vâdeli kredilerin çalışmalarını modernleştirmek, diğer yerlerde ise malî müesseseleri ve borsaları desteklemektir. Bu tedbirler Fransız maliyesine 400 ilâ 450 milyon Frank'a malolacaktır.

Bu sahaların dışında ele alınan meseleler vilâyetlerde iş yerlerinin dağıtılması ve böylece daha dengeli bir yapının sağlanması ile ilgilidir. Paris bölgesinin dışında kurulacak bankalar, sigorta şirketleri ve araştırma bürolarına prim ve yardımlar verilmesi kararlaştırılmıştır. Ziraat mevzuunda alınan tedbirler ise gelecek hafta açıklanacaktır.

İkinci Beş Yıllık Plan Işığında Türk Ekonomisinin Dar Boğazları

Yüksel BİLGİN

Memleketimiz hızla gelişen ülkeler arasındadır. Fakat bu gelişme, Plân'da öngörülen seviyeye çıkamamaktadır. Gelişme güçlüklerine sebep olan meseleleri şöyle sıralayabiliriz:

a) Tasarruf - Sermaye :

Türk Ekonomisinde tasarrufların azlığı, yatırımların finansmanını güçleştirmektedir. Az gelişmiş ülkelerde, istihlâk meylinin fazla oluşu, tasarrufların artmasına mani olmaktadır. Bu kaide, Türkiye için de variddir. Ayrıca artan gelirlerin tasarrufa ayrılacak kısmının tekrar istihlâke sarfedilmesine, Türkiye'nin Batı Dünyası ile olan ilişkileri dolayısıyla, bazı mallara karşı olan yeni talepleri sebep olmaktadır.

b) Dış Ticaret :

Kalkınmanın süratle yapılabilmesi için, yatırımlarında süratlendirilmesi gerekmektedir. Türkiye'de sınai yatırımlar için gerekli makinelerin temini ancak ithal yoluyla mümkündür. İthalât için döviz, döviz için de ihracat gereklidir. Bugün Ekonomimizin en zayıf noktalarından bir olan ihracat azlığı, halledilmesi gereken ve dış ticaret açığının müspet

duruma getirilmesi zorunlu olan bir meseledir.

Sermaye ve döviz kısıtlığı, yabancı sermayeyi ve dış borçlanmayı zorunlu kılmıştır.

1962-1966 yılları arasında, 1,3 milyar dolarlık dış yardımın % 55'i eski borçların ana para ve faizinin ödenmesi için kullanılmıştır. Bu sebeple elde edilen dış yardımlar da, ithalâtın arttırılmasına yardımcı olamamaktadır. İkinci Beş Yıllık Plân'da bazı gelişmeler kaydedileceği düşünülmektedir. Fakat bu da, % 7 kalkınma hızını gerçekleştirmeğe kâfi gelmeyeceğinden, 1968-1972 yılları arasında da dış borçlanma zaruri olacaktır.

c) Organizasyon :

Tasarrufların müstahsil alanlara kaydırılmasında ve yeni yatırımların gereği gibi kullanılmasında, organizasyon yokluğu, ekonomik gelişmeyi önleyic. bir tesir icra etmektedir ve küçümsenmeyecek bir faktördür.

d) Tarım :

Ekonomimizin gelişmesi, büyük ölçüde, zirai istihsale dayanmaktadır. Halbu-

ki, tarımda, yıldan yıla büyük temevvüçler görülmekte ve ekonomik gelişmedeki istikrara mani olmaktadır. Tarımın hava şartlarına bağlı oluşu, tamamen önlenemezse de, sulama, gübrelem ve makine kullanılmasıyla, ziraatin bu tabiyeti hafifletilebilir. Ayrıca, çiftçilerin organizasyondan mahrum oluşu da, istihsaldeki istikrarsızlığa sebep olmaktadır.

e) Sanayi :

Sanayi Sektöründe, organizasyon yokluğu ve küçük işletmelerin çoğunlukta bulunması dolayısıyla, bu kuruluşlar, optimal cesametteki işletmelerin istifade ettiği rantabiliteden, teknolojik gelişmelerden faydalanamamakta ve sınaî mamuller pahalı ve kaliteden yoksun bulunmaktadır.

f) Alt yapı:

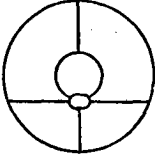
Ekonomik gelişme için lüzumlu olan enfastrüktür yatırımları, Memleketimizde nispeten iyi bir seviyede olmakla beraber, 2. Beş Yıllık Plân döneminde de, bu alt yapı yatırımlarının geliştirilmesine devam edilecektir.

g) Nüfus :

Türkiye'nin iktisadi gelişmesini önleyen en büyük faktörlerden birisi de, kuvvetli nüfus artışıdır. Cumhuriyet devrinin ilk yıllarında tatbik edilen nüfusu arttırma politikası tesirli olmuş, ayrıca

sağlık tedbirlerinin arttırılması sonucu, ölüm nispetlerinde meydana gelen azalmalar, nüfus artışını hızlandırmıştır. 1950-1955 yılları arasında, binde 28,5, 1960-1965 döneminde binde 26,1 oranında nüfus artışı görülmüştür. Bu artışı azaltmak için, 1965 yılından beri yeni bir nüfus politikası tatbik edilmekte ve bilhassa aile plânlanması yolu ile bu politikanın tesirli olacağı tahmin edilmektedir. Ayrıca şehirleşme ve bünyedeki sosyal değişme neticesinde, uzun vadede, nüfustaki artış hızının azalacağı beklenmektedir.

Nüfusumuzun yaş gruplarındaki terakübü, küçük yaş grubu lehinde fazlalık göstermektedir. Bu vaziyette, çalışan ve istihsal artışına faydalı olan orta yaş grubunun yükü ağırlaşmaktadır. Nüfus artışının hızlı oluşu, emek arzını da arttırmaktadır. İstihdam seviyesi, emek arzının altında kaldığı müddetçe (ki Türkiye'de bu daima böyle olmuştur) işsizlik problemi ile karşı karşıya kalınmaktadır. Ziraatte, gizli işsizlik olarak ortaya çıkan bu problem, sanayide açık işsizlik olarak gözükmektedir. İşsizliğin yarattığı iktisadi problemlerin yanında, belki ondan da ehemmiyetli yanı, sosyal meseleler doğurmasıdır. Bu sebeplerle Türkiye nüfusunun artış yavaşlatılması, ekonomik kalkınmanın süratlendirilmesi ve sosyal yapıda krizlerin ve dalgalanmaların önlenmesi bakımından zaruri görünmektedir.

Serbest Malî Müşavirlik Kanun Tasarısı Hakkında

Türkiye Muhasebe
Uzmanları Derneği
Yönetim Kurulu

— Dergimizin Ağustos ve Eylül sayılarında Millet Meclisinde ivedilikle görüşülmek üzere sıra bekleyen Serbest Malî Müşavirlik kanun tasarısının esaslarını yayınlamıştık. Bu defa Türkiye Muhasebe uzmanları Derneği Yönetim Kurulu'ndan aşağıda sıralanan görüşleri almış bulunuyoruz. Çıkacak kanunun başarılı olabilmesi için, en başta meslek mensuplarının onu benimsemeleri gerektiğine inandığımız için, bu görüşleri de bu sayımızda yayınlıyoruz. Tasarının Millet Meclisindeki görüşmelerinde bu görüşlerin de gözönünde bulundurulmasını ümit ederiz.

1 — Mesleğin adı :

Meslek mensuplarının iş konuları sadece malî (vergileme ile ilgili) inceleme-lerden ibaret olmayıp, tasarı gerekçesinde de belirtildiği gibi, «hesap revizyonları, hesap ve bilanço tahlilleri, organizasyon ve reorganizasyon işleri, ortaklık mura-kıplığı, tasfiye memurluğu, İktisadî Devlet Teşekküllerinin, Belediye, Dernek ve

özel işletmelerin denetlenmesi, bilirkişilik, hakemlik» konularını da kapsamına almaktadır.

Türkçede anlamı daha dar ve vergileme konularıyla ilgili olarak kullanılmakta olan «malî müşavirlik» terimi bu kapsamı ifade edememektedir. Bu sebeple mesleğin adı, bu geniş kapsamı ifade etmek üzere, «MUHASEBE UZMANLIĞI» olmalıdır. Aslında önemsiz gibi görünen bu ünvan meselesi, tasarının bütününe hakim olan ve vergi inceleme uzmanlığıyla muhasebe uzmanlığı mesleğini eş anlamda gören bir temel düşünce ile ilgili olduğu için önem kazanmaktadır. Gerçekten tasarının «staj, serbest malî müşavirlik ve yeminli malî müşavirlik, sınav ve hizmet süresi, Odaların ve Odalar Birliğinin idaresi» ile ilgili çeşitli maddelerinde tanınan muafiyetler, bu temel görüşü açıkça yansıtmaktadır.

Bu temel görüşün ortaya çıktığı bütün maddeler ve bu arada mesleğin ünvanı, muhakkak değiştirilmelidir.

II — Ünvanla birlikte kullanılan sıfatlar:

Meslek ünvanının başında «serbest» veya «yeminli» gibi sıfatların kullanılması lüzumsuz ve zararlı olacaktır. Türkiye’de mevcut bütün meslek mensupları, serbest ve yeminli oldukları halde bu sıfatları meslek ünvanlarının başında kullanmamaktadırlar. Bundan başka, aynı özellikteki işleri serbest meslek olarak yapacak meslek mensuplarının ikiye ayrılması, meslekî dayanışma ve mesleğin gelişmesi bakımından zararlı görülmektedir. Mühassıs doktorlar arasında meslekî nizamlar ve geleneklere göre uygunsuz olduğu görülen ve fakat bazı doktorlarımızca kullanılan «Birinci sınıf dahiliye mühassısı» gibi ünvanlara benzer bir durum, tasarı ile kanunlaştırılmış olacaktır.

III — Meslek mensuplarının iki sınıfa ayrılması meselesi :

İlgili konularda yüksek öğrenim gören, ayrıca iki yıllık bir meslekî stajdan geçen ve sonunda da ihtisas sınavı veren bir muhasebe uzmanının mesleğin bütün haklarını kullanmasını, bir de ayrıca dört yıl geciktirmek, mesleğin gençler için çecikiliğini ortadan kaldırmak demektir.

Yukarıda sıralanan safhalardan geçen bir kişiye, ya mesleğe tam olarak katılma hakkı verilmeli, ya da mesleğe katılma isteği reddedilmelidir. Bu sebeple muhasebe uzmanlığı mesleğinin bir tek sınıfı olmalı ve tasarıdaki yeminli mali müşavirlik ile ilgili bölüm kaldırılmalıdır.

IV — Mesleğin ve meslek kuruluşlarının Maliye Bakanlığının Kontrolü altında bulundurulması meselesi :

Tasarı, mesleğe giriş sınavlarının ya-

pılışında, sınav komisyonlarının kuruluşunda, ünvan tevcihleri, cezaî müeyyideler gibi bir çok konularda mesleği ve mensuplarını Maliye Bakanlığının kontrolü altına koymaktadır. Mesleğin faaliyet alanı Türk Kamu ve Özel teşebbüs işletmelerinin prodüktivite ve veriminin artırılması ile ilgili olduğundan, hükümetin bütün kolları ve ekonominin diğer kurumları da bu kontrole katılmalıdır. Bunun mümkün görülmemesi ihtimaline karşı en iyi tedbir olarak Bakanlar Kurulu tarafından bağımsız bir «T.C. Devlet Muhasebe Uzmanlığı Komisyonu’nun (1) seçilmesi ve mesleğin bu teşkilât tarafından kontrolünün sağlanması gereklidir. Diğer bir deyişle meslek ayrı bir teşkilât içinde organize edilmeli ve kontrolünün de bu teşkilât vasıtasıyla yapılması sağlanmalıdır. Tasarıda ön görülen Odalar Birliği de yine Maliye Bakanlığının kontrolü altındadır.

V — Kanun tasarısının ana maddelerinde kanunun ömrü boyunca yürürlükte kalacak muafiyetler meselesi:

Mesleğin gelecek yıllardaki gelişmesinin hızla ilerlemesi amacıyla tasarının ana maddelerindeki bütün sınav muafiyetlerinin kaldırılması şarttır.

Muhasebe uzmanlığı, yurdumuz için yeni doğmaya başlayan ve aslında herhangi bir kanunun varlığını beklemekten hızla gelişen bir meslek olduğu için, bu kanunun varlığından önce yapılagelmiş bulunan vergi inceleme ve öğretim işleri, mesleğe girmek konusunda sınavdan muafiyeti gerektirmemelidir. Sınav olacaksam esleğe bütün girmek isteyeceklerle genellikle uygulanmalı, ya da muafiyetler konusunda en başta mesleği halen SERBEST VEYA BAĞLI BİR ŞEKİLDE YÜRÜTENLER düşünölmelidir. Ancak herhangi bir zümreye tanınacak muafiyetler de zamanla sınırlı olmalı, belirli bir süre sonunda herhangi bir giriş muafiyeti söz

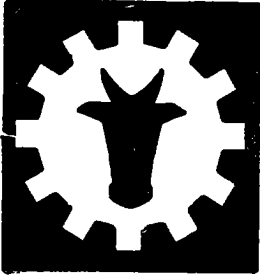
(1) Türkiye Muhasebe Uzmanları Derneği bu konudaki ayrıntılı tekliflerini de tesbit etmiş bulunmaktadır.

konusu olmamalıdır. Diğer bir deyişle muafiyet hükümleri geçici maddelerle düzenlenebilir. Ebedî, otomatik muafiyetlere hiçbir serbest meslekte yer olmadığı gibi bu önemli meslek kolunda da yer verilmelidir.

Serbest meslek faaliyetinde bulunan bir muhasebe uzmanının ne iş ve ne de vekâlet gibi anlaşmalarla herhangi bir

kişi veya kuruma bağlı olması hiçbir suretle kabul edilmemelidir. Ancak kanun çıkarılırken bir takım muafiyetler verilecekse, bağlı olarak çalışan muhasebecilerin şahsî meslekî yetiştirme durumları ile ilgili olan ünvanı kullanmalarına izin vermek uygun olur. Bunlar ruhsat almadan serbest meslek faaliyeti yapmamalı ve fakat ünvanı kullanabilmelidirler.

0

Günümüzde İktisat Bilimi ve Ekonomik Eylemin Niteliği

Memduh BALABAN

Bu konuşmada, günümüzde iktisat biliminin aldığı yeni gelişme yönlerini belirtmek ve bu belirtiş ışığının sonucunda, ekonomik eylemin niteliği (yâni iktisadî faaliyetin mahiyeti) üzerinde durmaya çalışacağım.

Ekonomik olaylarla, fizik olayları arasında belli başlı bir ayrım vardır. Fizik bilimleri gerçekliğin (yâni realitenin) dış görünüşlerini, yani fenomenleri incelerler. Oysa üretim, tüketim, ücret, kâr, gelir gibi ekonomik olayların gerisinde, eylemlerde (faaliyetlerde) bulunan insanlar vardır. Bu olaylar, gerek amaçlar, gerek dolaysız sonuçlar bakımından insansal ve bilinçli edimlerin (şuurlu fiillerin) ürünüdür.

Bu anlamda ekonomik olaylar bizce kavranılır, anlaşılır olan bir gerçekliğin görünüşleridir. Böylece, ekonomik hayatın incelenmesi, tümüyle bilimsel bir düşünüş içinde yürütülebilir. Bu inceleme, bizi birtakım varsayımlara ve bütününde olumlu sonuçlara vardırı ki, bunların değeri ve genişliği de gündelik gözlemlerin

verilerini (gündelik müşahedelerin mütaharını) çok aşar.

Ne var ki ekonomi bilimi toplumsal nitelikte bir bilim olduğundan ve konusu olan ekonomik eylemlerin gerisinde de insanlar bulunduğundan fizik bilimlerdeki, örneğin, yerçekimi yasasına uygun olarak, yere atılan taş düşer, gibi kesinlemelerden (kat'iyetlerden) uzaktır. Bunun içindir ki, bazan iki iktisatçının incelemelerinden vardıkları sonuçlar ve bu sonuçlara dayanarak ortaya attıkları öneriler (teklifler) başka başka olabilmektedir. Bu bakımdan bu sonuçların ve önerilerin tartışma alanına getirilmesi kaçınılmaz olmaktadır.

Bu anlamdadır ki, iktisat biliminin rolünde en az otuz beş yıldan beri gerçekçilik, gerçekçi olma yönünde gittikçe gelişen yeni bir anlayış egemen olmaktadır.

Geçen XIX. yüzyıl iktisatçılarının ve özellikle Viyana ve Lozan okullarının temsil ettikleri soyut (mücerret) anlayış, buldukları iktisat kanunlarının, hangi kurumsal (institutionnel) çerçevede olursa olsun, geçerli olduğu ve insanların iradesine rağmen doğru olduğu yolundaydı. Böyle bir anlayışın, günümüzün ekono-

(*) 23. Ekim 1967 saat 21.05 Radyoda «Ekonomi Dünyamız» saatinde Cemiyetimiz adına yapılan konuşmanın metnidir.

mik dünyasının ancak bazı unsurlarını göz önüne alabilecek, bazılarını bir yana bırakacak, böylece gerçeğin ancak belli bir yanını gösterebilecek yetersizlikte olduğu anlaşılmıştır.

Günümüzün iktisatçısı ise, bir yandan gerçeği gözlemlemekte, öte yandan bu gerçeğin gözlemlerinden elde ettiği unsurları sınıflayıp, onları kavramlı bir duruma sokmaktadır. Yani soyut analiz yöntemi ile somut gözlem yönteminin ikisini birden kullanmaktadır. Doğru ile yanlış arasında bir kesinliğe ulaşmak isteyen günümüzün iktisatçısı, incelediği olayların önemini nicesel bakımdan (yani kemmi olarak) değerlendirmek yönüne gitmektedir. Çünkü bugünkü bilim anlayışı, ancak ölçülebilecek şeylerin bilimi olabileceği yolundadır. Bu bakımdan, bu amacın gerçekleşmesi için ekonomiyi ölçen anlamında ekonometri denilen yeni bir yöntem kullanılmakta, bu yöntemin uygulanması için gerçeğe ilişkin monografilere, anketlere, istatistiklere başvurulmaktadır. 1930 yılından beri büyük gelişmeler gösteren bu yöntem, ekstrapolasyon denilen hesaplarla geleceği bile önceden bildirebilmek umutlarını vermektedir bizlere... Ancak bu yönetime göre her hangi bir ekonomik araştırmanın gerektirdiği belge toplama ve yorumlama işinin çok çeşitli çalışmaları gerektirdiği düşünülürse, bir iktisatçının tek başına değil, ancak ekip çalışmalarıyla bu işin üstesinden gelebileceği kolayca anlaşılır. Bu bakımdandır ki, bizde de bir Plânlama Teşkilatı'nın kurulmuş bulunması çok yerinde ve zorunlu olmuştur elbette.

Ancak ekonometri yöntemine karşı çıkanlar da olmuştur. Bunlar, ekonometri yönteminin, ekonomik faaliyetin psikolojik muharriklerini göz önüne almadığını söylediler. Bunun üzerine ekonometri yöntemi daha da geliştirildi; psikolojik unsurların nicesel bakımdan (kemmi olarak) ölçülebilmesi yolları arandı

ve bulundu; böylece tüketim (istihlâk) ya da tasarruf eğilimleri, para ve sermaye bakımından seyyaliyet tercihi, yatırım isteği, ithalat eğilimi gibi ya kişisel bakımdan ya da firmalar ve toplum bakımından psikolojik unsurlar hesaplanabildi. Gene de ekonomik faaliyeti etkileyen ve nicesel (kemmi) bakımdan hesaplanamayacak bazı unsurların varlığı da ileri sürüldü. Özellikle ünlü Fransız iktisatçısı François Perroux'un, bazı ekonomik birimlerin başka birimler üzerindeki baskı (nüfuz) tesiri ve ekonomik birimlerin pazarlık güçlerinin değişikliği konularını incelemiş olduğunu belirtelim.

Geçen yüzyıllarda klâsik iktisatçılar ve 1900 e doğru neo-klâsik iktisatçılar, özellikle Marshall ve Viyana'lı marjinalist iktisatçılar arz, talep, gelir gibi ekonomik olayları birey ya da firmalar açısından, yani «mikro-ekonomi» anlayışıyla ele alarak inceliyorlardı. Oysa çağımızın iktisatçısı, sosyal gruplar açısından toplam (mecmû, global) miktarlarla, yani toplam arz, toplam talep, toplam tasarruf ya da toplam yatırımla ilgilenmektedir. Yani «makro-ekonomi» anlayışı içindedir. Böylece ekonomik olayı, çeşitli ekonomik ünitelerin davranışlarıyla değil de, «bütününde» ve «dolaysız olarak» incelemektedir. Bu makro-ekonomi yönteminin ve bu anlayışın yeğ tutulmasının nedeni de, ekonomik ünitelerin birleşimli (kollektif) hareket ettikleri zamanki davranışlarının, yalnız başına hareket ettikleri zamankinden farklı olması gerçeğine dayanmaktadır. Nasıl ormanın kaderi, kendini oluşturan ağaçlardan her birinin kaderinden bağımsızsa, grupların kaderi de öyledir. Bu bakımdan makro-ekonomi, istatistik, anket ve monografilerin yardımıyla hem nicesel, hem de deneysel bir gözlem bilimi (tecübî bir müşahade ilmi) olmak yolundadır. Bireyi (ferdi) toplumun bir unsuru olarak gören bu anlayış, böylece özellikle kollektif muharriklerle ilgilenerek toplumsal perspektiflere (yani toplu-

mun geleceğine ilişkin tahminlere) imkân verir. Ancak makro-ekonominin yöntemlerinde de gelişmeler durmamış, özellikle «sous groupe» denilen «alt grup» ların faaliyetlerinin bağlı bulunduğu ekonomik kanunları bulmak yolunda da önemli adımlar atılmıştır.

Muhakemenin (yâni usavurmanın, raisonnement'ın) çıkış noktasının doğru olmayabilmesi ya da muhakemenin aşırı uzaması sonucunda birtakım boşluklar bırakılabilmesi yüzünden her zaman iyi sonuçlar vermeyen klâsik yöntemlerden soyut yöntemin (yâni mücerret metodun) eksik ve sakıncalarını gidermek gerekiyordu. Öte yandan, müspet müşahede (olumlu gözlem, observation positive) yöntemi ise, ancak istatistik yönünden birtakım bağıntılar (corrélation statistique'ler) kurmaya yarıyor, ama ne nedensellik bağıntıları (yâni illiyet, causalité münasebetleri) kurmaya, ne de karşılıklı bağıntılar kurmaya imkân vermiyordu. Bazen da, gözlemlerin yetersizliğiyle bu yöntem bir noktada hiç işe yaramaz bir duruma da gelebiliyordu. İşte bu nedenlerden ötürü, her iki geleneksel yöntemin elverişli yanlarını kendinde toplayacak yeni bir araştırma usulü arandı. Ve otuz yıldan beri de gittikçe geliştirilen yeni bir metod bulundu. Buna «model metodu» denmektedir. İktisatçı André Marchal neye yaradıklarını belirterek modelleri şöyle tarif ediyor: «Modeller, ekonomik sistemin bütününe ya da bir parçasını kapsayarak, bu sistemin içinde, bu sistemin etkenleri ile ekonomik olaylara bireylerin bütününe tepkilerinin nasıl olduğunu ve bunların doğurdukları sonuçların ne olduğunu bir süreç (bir vetire, processus) hâlinde keşfetmemize imkân verirler.»

Bir başka iktisatçı, Vincent da «Bir model belli bir sürede bir toplumun (örneğin bir ulusun) ekonomik gelişiminin rakamlar halinde sadeleştirilmiş ama eksiklik gösterilmesidir.» diyor. Bu model

tarifi, ekonomik gelişmeyi tespit etmeye yarayan dinamik modeller için geçerlidir. Ve çeşitli modeller vardır. Hâlihazırda, gerçek istatistiklerin bulunmayışını geçici olarak telâfi eden model yöntemi, özellikle bizimki gibi nispeten yetersiz istatistik bilgileri olan ülkeler için de çok yararlı olmaktadır. Lundberg Samuelson, Ragnar Frish, Vincent, Gruson, Metzler ve bizim Devlet Plânlama Teşkilâtı'nın eski baş danışmanı Timbergen gibi çağımızın ünlü iktisatçıların geliştirdikleri bu modeller, kısmî ya da tam, sosyalist olan ya da olmayan bütün plânlama politikaları için çok gerekli âletler olmuştur. Ancak ya bazı faktörlerin unutulabilmesiyle yanlış sonuçlara varılması ya da örneğin, piyasa bünyesinin değişimleri, psikolojik bazı muharriklerin yoğunluk dereceleri gibi bazı gelişme faktörlerinin nicesel bakımdan ölçmeye elverişli olmaması, ya da başlangıçta doğru değerlendirilememesi, değişken iken değişmez olarak değerlendirilmesi nedeniyle bazı gelişme etkenlerine verilen katsayıların doğru olmaması gibi nedenlerle her model araştırmasında belli bir yanılma payı bulunabilir. Bu bakımdan modellerin yorumlanması çok ihtiyatla ve ince eleyp sık dokuyarak yapılmalı ki, bu da bu konularda çok iyi yetişmiş uzmanların varlığını gerektirmektedir.

Öte yandan ulusal gelir (millî gelir) araştırmaları da günümüzde büyük bir önem kazanmıştır. François Perroux'nun deyişiyle, çağımızın ekonomik düşüncesi, ölçme tasası ve bütünleri göz önünde bulundurmakla nitelenmektedir. Bu bakımdan, ulusal gelir üzerine incelemeler de, nicesel (kemmî) ekonomiyle ve toplam miktarların analiziyle sıkı sıkıya ilgilidir.

Ulusal gelir incelemelerinin otuz yıldan beri neden önem kazanmış olduğunu Paris Üniversitesi profesörlerinden Emil James başlıca üç noktada toplamaktadır.

1) Çoğu ülkelerde malî yükler çok ağır bir duruma gelmiştir ve vergi yüküm-

lülüğünün sınırına varılmıştır artık ve böylece vergilenebilecek alan daralmaya yüz tutmuştur; öyle ki, vergi oranlarının yeni artışları artık verim azalmasına yol açacaktır denmektedir. İşte bu genel durum, ulusal gelire göre bilinçli (şuurlu) bir maliye politikası tespit edebilmek için, vergi toplamı ile ulusal gelir toplamı arasında karşılaştırmalar yapmayı gerekli kılmıştır.

2) Keynes'den beri ekonomi teorisi, toplam ulusal geliri bağımsız bir değişken olarak görmekte ve bunun miktarı üzerine etki yapılabileceğini ve böylece yeni bir gelir dağılımının gerçekleştirilmesinin araştırılması gerektiğini göz önünde tutmaktadır.

3) Çağımızda bütün ulusların ekonomileri az ya da çok, güdümlü (dirigée) ekonomilerdir ve bazıları da bir plâna bağlanmışlardır. Bu plânlama ister bütün sektörleri kaplayacak bir genişlikte olsun, ister bazı stratejik noktalar üzerine etki yapmak amacını taşısın; önemli olan: ekonomiyi etkinlikle (müessir bir tarzda) yürütebilme şansı için, ulusal gelirin miktarı (toplamı), kaynakları, dağılımı ve yararlanma yöntemleri üzerine önceden bir bilgi sahibi olmak gerektiğidir.

Amerika'da millî gelir ve millî muhasebe hesapları için Kuznetz, Hicks, Hart, Samuelson; İngiltere'de Richard Stone, Lionel Robbins, Meade; Fransa'da François Perroux, Hollanda'da Timbergen; İsveç'te Lindahl, Sovyet Rusya'da Kranolobov ve Baykov'un çeşitli inceleme, araştırma ve raporları vardır. Bu amaçla bu ülkelerde çeşitli araştırma büroları, enstitüler ve komisyonlar kurulmuştur.

Ülkemizde ise ulusal gelir ve ulusal muhasebe (comptabilité nationale) araştırmalarının modern anlamda henüz yetersiz olduğunu belirtmek gerekir. Bu bakımdan bu konularda yeterli ve yetkili elemanların yetiştirilmesi ve gerekli ara-

tırma enstitülerinin kurulması çok yerinde olacaktır.

Ekonomi bilimindeki gelişmeler, türkçede «giriş-çıkış» diyebileceğimiz «input-output» yöntemiyle, bütün ayrıntılarıyla bir ülke ekonomisinin büyük bir tabloya rakamlarla dökülüp her ekonomik faaliyet kategorisinde gelirin nasıl teşekkül ettiğini ve bunun nasıl kullanıldığını; bütün bir ekonominin, örneğin sanayi ve tarım dallarının ihtiyaçlarının ne olduğunu; verilerden biri üzerinde yapılacak bir değişikliğin ne gibi yansımaları (inikâsları) olabileceğini belirtecek imkânlarla kadar varmıştır. Sonradan bu yöntemin statik yanlarını giderici ekleme ve düzeltmeler de yapılmıştır.

İktisat biliminin gerçekçi olmak yolundaki bu gelişimi içinde, iktisat bilimine özgü kavramların içine, François Perroux'un deyimiyle «extra-économique» birtakım unsurların katıştırılması da gerekli olmuştur. Şöyle ki: «monopol» ve «bağımsızlık» kavramlarından farklı olarak «baskı» (nüfuz, domination) unsuru göz önünde bulundurulmadan yapılacak ekonomik analizler yetersiz olacaktır. Çünkü ulusal sınırlar içinde ya da dışında bulunabilecek firma grupları, sosyal nitelikteki ekonomik teşekküller ve nihayet devlet ya da devletler gibi çeşitli ekonomi birimlerinin aldıkları «makro kararlar» hâkim kararlar olarak, baskı (nüfuz, domination) altına girmiş (dominé olmuş) ekonomi birimlerinin kararlarını etkileyecektir. Gerçekçi olan iktisat bilimi, bu etkilemeleri göz önünde bulundurmadan kaçınamayacaktır.

Deminden beri iktisat bilimindeki gelişmeler üzerine çok kaba taslak olarak çizdiğim gelişim çizgileri, iktisat biliminin geçen yüzyıllara göre çok daha gerçekçi bir yolda bulunduğunu ve bu gerçekçiliğine paralel olarak çok daha karmaşık (çok daha muğlak) bir nitelik kazandığını gös-

termiştir, sanırım. İşte bu nedenden ötürüdür ki, iktisat bilimi, kendisine yardımcı sosyal ve matematik bilimlerle birlikte, apayrı bir uzmanlaşma alanı durumuna gelmiş ve günümüzde görevinin önemi git tikçe artan yeni bir tipi, «iktisatçı» tipini ortaya çıkarmıştır.

Kalkınma dönemine geçmiş bütün ülkeler, çeşitli eylem dalları (yâni faaliyet branşları) için apayrı örgütlenmelere geçmek zorluğunu duyacaklarından, bu örgütlerde çalışacak insanlarda da birbirinden farklı nitelikler arayacaklar, böylece «uzmanlaşma» kavramı kendiliğinden ortaya çıkacak, «adama göre iş» ilkesi, yerini, «işe göre adam» ilkesine bırakacaktır. Bu noktayı, ekonomik eylem kavramı üzerinde durarak açıklamaya çalışalım şimdi.

Her eylem, bilinçli (şuurlu) olmak koşuluyla, bir ilkeye (bir prensipe) göre yapılır. İşte ekonomik eylem de (yâni iktisadi faaliyet de) ekonomik ilkeye göre yapılır. Nedir ekonomik ilkeye uygun olarak ekonomik eylemde bulunmak? Şu demek: En az (minimum) bir çaba ya da giderle belirli bir sonuca erişmek, ya da belirli nitelik ve nicelikte araçlar kullanarak en büyük (maksimum) yararı elde etmek demektir. Bu ilke, ekonomik düzen ister kapitalist, ister sosyalist düzen niteliğini, ya da bunların arasında bir nitelik taşıyın, her düzende geçerli olan bir ilkedir. Ancak yalnız ekonomi alanında değil, bütün insansal eylemlerde usa (akla) uygun, yâni rasyonel olmak koşuluyla yapılan her edimin (her fiilin) bu ilkeye göre güdülüp yönetildiğini söyleyebiliriz. Bu anlamda ekonomik eylemlerin de usallık ilkesine (rasyonellik prensipine) uygun olarak yönetildiği ortaya çıkar. Bu ilkenin uygulanmasında işin en uygun nerede, nasıl ve ne zaman olabileceğinin ve kimlerce yapılabileceğinin daha önceden tespit edilerek plânlanıp örgütlenmesi ve bu plâna göre de davranılması sorunu ortaya çıkar. İşte bu sorunun çözülmesi, tümüy-

le bilimin işidir. İktisatçının buradaki görevi, ekonomik ya da daha geniş anlamda usallık (rationalité) ilkesinin önemini plânın hazırlanması ve yürütülmesi aşamalarında belirtmek ve savunmak olacaktır.

İnsanın yaptığı ekonomik eylemin, belirttiğim usallık (rationalité) ilkesine uygun olması için, her şeyden önce, biricik bilinçli üretim etkeni (istihsal âmili) olarak insanın en gerekli ve en uygun yerde görevlendirilmesi zorunuğu açıkça ortaya çıkmaktadır. Devlet Plânlama Teşkilâtı'nın 1967 yılı Programı kitabında ise: «Devlet Plânlama Teşkilâtı'nca yapılan araştırmalar, mühendis ve teknisyenlerin kendi ihtisas dalları dışında çalıştıklarını ortaya koymaktadır. Bu durum aslında yetersiz sayıda olan teknik işgücünden ekonomide en verimli şekilde yararlanılmaması anlamına gelir.» denilmektedir. Mühendis ve teknisyenler bakımından belirtilen bu gerçek, ne yazık ki öteki uzmanlaşma dalları ve özellikle iktisatçılar için de geçerlidir.

Ne var ki, şu belirttiğim gerçekler, ülkemizde özellikle plânlı kalkınma dönemine girdiğimiz 1963 yılından beri toplum genişliğinde kavranılır gerçekler olmuş ve bu yolda gerek özel sektörde, gerek kamu sektöründe yeniden düzenlenmeyi sağlayacak çalışmalara girişilmiş; kamu sektörü için bir Devlet Personeli Dairesi kurulmuş ve Devlet Memurları Kanunu'nun hazırlığına girişilmiş; İktisadi Devlet Teşekkülleri'nin bilimsel verilere göre yeni baştan düzenlenmesi zorunuğu kabul edilmiştir.

Plânlı kalkınmanın gerektirdiği bu yeniden düzenleme (reorganizasyon) çalışmalarının sonucunda, iktisatçıya da gerekli yerin ayrılması zorunuğunun kabul edilmesi ve bu konularda hâlen yapılmakta olan çalışmaların bir an önce bitirilerek uygulamaya geçilmesi başlıca dileğimizdir.

Çekoslavakya ile olan ticari ilişkilerimiz ve brono fuarı

Yazan : Faruk ÇEHRELİ

A — Çekoslavakya'nın Ekonomik Bünyesi

a — Coğrafi Durum

127.869 Kilometre kare yüz ölçümüne ve 13.745.300 nüfusa sahip Çekoslavakya Orta Avrupa'nın en ileri sanayi memleketlerinden biridir. Başkenti Prahg Bir Milyonun üstünde nüfusa sahiptir. Memleket 10 coğrafi bölgeye ayrılmıştır.

b — Ekonomik bünye

Tarihi gelişimi itibariyle Çekoslavakya, Avusturya - Macaristan Hükümetinin bir cüz'i olduğu zamandan beri sanayi'ye azami ehemmiyeti vermiş olup nüfusun yarısına yakın bir kısmı sanayi ile uğraşmaktadır. Sanayiın millî gelire katdığı pay yüzde 64 dır. Nüfusun iki milyon 363 Bin'i sanayi ile uğraşmaktadır. Son istatistiklere göre nüfusun yarısından fazlası faal durumdadır. Sanayiden sonra önem verilen sektör tarım ve ormancılıktır. Çalışan nüfusun 1.484.000 ni tarım ve ormancılıkla uğraşmaktadır.

1945 Yılında işgalden kurtulan Çekoslavakya sosyalizmi iktisadi sistem olarak kabul etmiştir ve cumhuriyetle idare edilmektedir. Sosyalist bir ülke olan Çekoslavakya da özel sektörün faaliyetleri çok kısıtlanmıştır. Adetâ esnaflık derecesin-

dedir. Yatırımların Yüzde 74 ünü devlet yapmaktadır.

c — Sektörlerin Durumu

1 — Sinayi Durum

Sanayi; bir, iki veya beş yıllık plânlarla geliştirilmeye çalışılmaktadır. Plânlara hakim olan temel fikir ağır sanayi ve makine endüstrisini geliştirmek ve randımanı artırmaktır. İstihsal vasıtalarını artırma yanında asıl çalışmaların prodüktiviteyi yükseltmeye yönetildiğini görmekteyiz.

Cam, seramik, tekstil, sun'î gübre, ilâç sanayii önem verilen sahalardır.

2 — Ziraat durum

Arazinin yüzde 82 si devletin elindedir; devlet teşekkülleri veya kollektif işletmeler şeklinde çalıştırılmaktadır. Ziraat işletmelerin teçhizat ihtiyacının sağlanması için «makine ve traktör» istasyonları kurulmuştur. Ziraat yapılabilen arazinin çok mahdut olduğu Çekoslavakya'da modern metotların kullanılması, gübrelemeye azami ehemmiyet verilmesi, prodüktiviteyi artırıcı yollara baş vurulması ile son on yıl içinde buğday, çavdar, arpa gibi ürünlerde tedrici bir artış sağlanmıştır.

- 3 — Dış ticaret
a — Genel durum

Dış ticaret tamamen devletin elinde bulunmaktadır. İthalât ve ihracat muhtelif branşlara göre teşekkül etmiş bulunan ticaret korprosyonları tarafından yapılmaktadır.

Dış ticaretin muvazeneli olarak yürütülmesine azami dikkat sarfedilmektedir.

Ticarî ilişkileri en geniş çapta sosyalist ülkelerle ve az miktarda diğer Avrupa devletleri ile olmaktadır. Aşağıdaki istatistik bunu açıkça göstermektedir.

Çekoslovakya'nın dış ticaret hacmi içerisinde Türkiye'nin rolü yüzde bir civarındadır.

b — İhracat

Sanayi alanında Orta Avrupa'nın en ileri bir ülkesi olan Çekoslovakya'nın belli başlı ihraç metalleri; her çeşit makinelerdir. Bunun yanı sıra demir ve çelik mamüller, nakil vasıtaları, madenî mamûlât, mensucat ve kimyevî maddeler ihraç etmektedir. Maden işlemek için makineler elektrikli motorları, traktörler, otomobiller, cam, yünü dokuma, ipekli do-

	Milyon Kös.							
Memleket Gurupları	1948	1953	1959	1960	1961	1962	1963	1964
İthalât ve İhracat								
Yekûnu	10.328	13.483	23.972	26.964	29.303	30.697	33.277	36.033
İthalât	4.906	6.330	11.537	13.072	14.570	14.904	15.554	17.488
İhracat	5.422	7.153	12.435	18.892	14.733	15.793	17.723	18.545
Muvazene	516	823	898	820	163	889	2.169	1.057
SOSYALİST MEMLEKETLER								
İt. ve ihra. yekûnu	4.098	10.579	17.315	19.357	20.432	22.775	24.819	26.384
İthalât	1.949	4.992	8.312	9.316	10.045	11.034	11.437	12.693
İhracat	2.149	5.587	9.003	10.041	10.387	11.741	13.382	13.691
Muvazene	200	595	691	725	342	707	1.945	998
DİĞER MEMLEKETLER								
İt. ve İh. yekûnu	6.230	2.904	6.657	7.607	8.871	7.922	8.458	9.649
İthalât	2.957	1.338	3.225	3.756	4.525	3.870	4.117	4.795
İhracat	3.273	1.566	3.432	3.851	4.346	4.052	4.341	4.854
Muvazene	316	228	207	95	179	192	224	59

1948 den bu yana dış ticaret hacminin üç misli arttığını bu istatistik rakamlarının tetkikinden anlamaktayız.

Döviz işleri Devlet bankası olan «Stadní Bank Československa» tarafından yürütülmektedir. Döviz alım satımında mevcut olan tahditler 7,20 Kös = 1 dolar olan resmî pariteyi, 36 Kös = 1 dolara kadar yükseltmiştir. Gün geçtikçe takyitlerin azaldığını, batı ticaret anlayışı ve kâr esasın dönüş temayülünün belirlediğini görmekteyiz.

kuma, keten dokuma, deri ayakkabı, kauçuk ayakkabı, çanak, çömlek, mühim yekûn tutan ihraç emtiasıdır.

c — İthalât

Gıda maddeleri, sanayi ham maddeleri, petrol, otomobiller, demir, amyant, katran boyaları, buğday, kahve, kakao tanesi, kümes hayvanları, ceviz Çekoslovakya'nın belli başlı ithal mallarıdır.

Millî İstihsale göre maliyet masrafları bakımından daha ucuz bulunduğu bazı is-

tihsal ettiği maddeleride ithal ettiğini görmekteyiz.

B — TÜRKİYE İLE ÇEKOSLOVAKYA ARASINDAKİ TİCARİ İLİŞKİLER

Çekoslavakya APA dışı bir ülke olduğu için bu memleketle aramızdaki ticarî ilişkiler her sene yenilenen tek taraflı anlaşmalarla düzenlenmektedir.

İlk anlaşma 1949 yılı Temmuz ayında, son anlaşma ise 24/Mart/1967 tarihinde imzalanmıştır. 31/5/967 tarihinde Bakanlar Kurulu kararı ile onaylanan bu son anlaşma 1/4/1967 tarihinden 31/3/1968 tarihine kadar muteber olacaktır. Anlaşma 10/6/1967 tarihli 12618 sayılı resmî gazete

ile yayınlanarak yürürlüğe girmiş bulunmaktadır.

a — Genel Durum

Çekoslavakya'nın Türkiye ile olan dış ticareti, genel ticaret hacmi içinde, yüzde bir oranındadır. Türkiye'nin Çekoslavakya ile olan dış ticareti genel ticaret hacmi yüzde 2,5-3,5 oranında değişmektedir. Yukarıdaki izahattan anlaşılacağı üzere her iki memleket arasındaki ticarî ilişkiler memnuniyet verici olmaktan çok uzaktır.

Aşağıdaki istatistikten 1952-1963 yıllarında Çekoslavakya ile olan ticarî durumumuzun aynı yıllarda genel ticarî durumumuzla mukayesesi (Dolar olarak) görülmektedir.

Milyon Dolar Hesabıyla						
Yıllar	Genel	İthalât «CIF»		Genel	İhracat «FOB»	
		Türkiye'ye İthalâtı	Oran %		Türkiye'den İthalâtı	Oran %
1952	876			874		
1953	879	10.2	1.1	994	13.7	1.4
1954	933	12.8	1.3	1.005	13.7	1.36
1955	1.053	20.7	2	1.176	24.4	2
1956	1.186	17.-	1.5	1.387	19.8	1.42
1957	1.387	19.4	1.4	1.358	24	1.8
1958	1.357	14.1	1	1.513	12.2	0.8
1959	1.602	11.7	0.7	1.727	12.4	0.7
1960	1.816	14.8	0.9	1.929	11.7	0.6
1961	2.023	10.1	0.5	2.055	11.7	0.57
1962	2.070	9.1	0.44	2.200	11.7	0.53
1963	2.160	10.4	0.49	2.461	10.1	0.41

Aşağıdaki istatistikte Çekoslavakya'nın Türkiye'den olan ithalât ve ihracat du-

rumunu 1948-1964 yılları arasında Milyon Kôs olarak görmekteyiz.

	1948	1953	1959	1960	1961	1962	1963	1964
İthalât ve İhracat Yekûnu	225	160	208	210	140	149	148	110
İthalât	99	71	85	116	66	65	75	59
İhracat	126	89	123	94	74	84	73	51
Muvazene	27	18	38	-22	8	19	-2	-8

b — İhracat

Çekoslavakya Türkiye'ye kimyevi müstahzarlar, alininler, alizarinler, sun'î plâstik maddeler, eritilerek tadil edilmiş tabii reçineler, kauçuk, deri, kağıt, sentetik ve

sun'î elyaf, zınpara taşları, cam mamûlâtı, seramik ve alçı maddeleri, çelik ve dökme demir, bıçakçılık eşyası, elektrikli âletler, nakil vasıtaları, motor ve parçaları muhtelif makineler, ihraç edilen makine-

lerin parçalarını, kurşun kalemler ihraç etmektedir. Türkiye'ye yapılan bu ihracat Çekoslavakya'nın topyekûn ihracatının yüzde 1,4 - 0,40 civarındadır. Bu ihracat ise Türkiyenin topyekûn ithalatının yüzde 3,5 - 3 i civarındadır.

c — İthalât

Çekoslavakya'nın Türkiye'den yaptığı ithalât genel ithalatı içinde ihracatına paralel bir durum arzeder yüzde 1 - 1,5 seviyesindedir. Çekoslavakya'nın yaptığı

ithalât Türkiye'nin genel ihracatı içinde ithalatına paralel olarak yüzde 3 - 3,5 oranındadır.

Çekoslavakya'nın Türkiye'den aldığı belli başlı ithal emtiası: Tütün kuru meyvalar, maden cevherleri, av derileri ceviz kütüğü ve pamuktur.

Çekoslavakya'nın ithal ettiği Türkiye'nin satabileceği balşica maddelerin durumunu aşağıdaki istatistiklerden takip edebiliriz.

DEMİR CEVHERİ «1000 Ton»

	1959		1960		1961		1962		1963		1964	
	Oran		Oran		Oran		Oran		Oran		Oran	
	Mik.	%	Mik.	%	Mik.	%	Mik.	%	Mik.	%	Mik.	%
İthalât												
Yekûnu	6385	100	7211	100	7970	100	8319	100	9333	100	9302	100
U.S.S.R.	4651	73	5019	70	5162	65	5947	71	6937	74	7657	82
Hindistan	567	9	710	10	851	11	783	9	999	11	810	9
Diğer												
Memleketler	1167	18	1482	20	1957	24	1589	20	1397	15	812	10

PAMUK «1000 Ton»

	1959		1960		1961		1962		1963		1964	
	M.	O.	M.	O.	M.	O.	M.	O.	M.	O.	M.	O.
İthalât Yekûnu	105	100	103	100	122	100	92	100	105	100	106	100
U.S.S.R.	49	47	50	49	60	49	42	46	41	39	66	62
Birleşik Arap Cumh.	27	26	17	17	37	49	21	23	29	28	23	22
İran	2	2	8	8	6	6	3	3	2	2	5	5
Diğerleri	27	25	25	26	18	15	6	18	33	31	12	11

YÜN «1000 Ton»

	1959		1960		1961		1962		1963		1964	
	M.	O.	M.	O.	M.	O.	M.	O.	M.	O.	M.	O.
İthalât Yekûnu	24	100	25	100	22	100	20	100	20	100	21	100
Avusturalya	9	38	9	36	7	22	6	30	6	30	7	33
Belçika	0	0	1	4	1	5	0	0	1	5	6	29
U.S.S.R.	5	21	5	20	4	18	5	25	5	25	5	24
İngiltere	2	8	3	12	3	14	4	20	3	15	2	9
Yeni Zelânda	3	12	3	12	3	14	1	5	0	0	1	5
Diğerleri	5	20	4	16	4	18	4	20	5	25	0	0

TÜTÜN «1000 Ton»

	1959		1960		1961		1962		1963		1964	
	Oran				M. O.		M. O.		M. O.		M. O.	
	M.	%	M.	O.	20	100	13	100	14	100	18	100
İthalât Yekûnu	14	100	18	100	4	20	3	23	5	36	6	33
Bulgaristan	4	29	7	39	0	0	1	8	2	14	3	17
Yugoslavya	1	7	2	11	4	20	1	8	1	7	2	11
Türkey	4	29	3	17	3	15	4	31	2	14	1	5
Çin	2	14	3	17	3	15	0	0	0	0	1	5
Diğer Memleketler	1	7	1	5	6	30	4	31	5	36	5	28

YUMURTA «Milyon adet»

	1959		1960		1961		1962		1963		1964	
					M. %		M. %		M. %		M. %	
	M.	O.	M.	O.	M.	%	M.	%	M.	%	M.	%
İthalât Yekûnu	54	100	70	100	74	100	32	100	23	100	61	100
Macaristan	22	41	5	7	23	31	11	33	6	26	30	49
Bulgaristan	17	31	17	24	37	50	14	44	12	52	21	34
Diğer Memleketler	15	28	48	69	14	19	7	23	5	21	9	17

BALIK VE BALIK MUHTASARLARI «1000 Ton»

	1959		1960		1961		1962		1963		1964	
					M. %		M. %		M. %		M. %	
	M.	%	M.	%	M.	%	M.	%	M.	%	M.	%
İthalât Yekûnu	52	100	58	100	51	100	57	100	55	100	54	100
U.S.S.R.	14	27	19	33	19	37	22	39	17	31	18	33
Norveç	15	29	18	31	12	24	13	23	13	24	10	18
	12	23	5	9	7	14	5	9	4	7	6	11
Danimarka	3	6	4	8	5	10	6	11	4	7	5	9
Japonya	—	—	—	—	1	2	2	4	3	5	4	7
Diğer Memleketler	8	15	12	19	7	13	9	14	14	29	11	21

MEYVELER «1000 Ton»

	1959		1960		1961		1962		1963		1964	
					M. %		M. %		M. %		M. %	
	M.	%	M.	%	M.	%	M.	%	M.	%	M.	%
İthalât Yekûnu	138	100	104	100	125	100	140	100	159	100	155	100
Macaristan		27	21	20	36	27	25	18	46	29	48	34
Bulgaristan	24	17	18	17	26	21	39	28	35	22	28	18
Lübnan	4	3	5	5	7	6	5	4	10	6	17	11
İtalya	7	5	7	7	9	7	16	13	9	6	13	8
Romanya	22	16	20	19	9	7	16	13	20	13	11	7
İspanya	16	12	7	7	4	3	6	4	3	2	8	5
Yunanistan	10	7	6	6	6	5	0	0	6	4	7	5
Yugoslavya	3	2	0	0	—	—	2	1	2	1	7	5
Diğer Memleketler	15	11	16	19	29	24	31	18	28	17	16	10

CEVİZ ve BADEM «Ton6

	1959		1960		1961		1962		1963		1964	
	M.	%	M.	%	M.	%	M.	%	M.	%	M.	%
İthalât Yekûnu	6886	100	1737	100	6569	100	5146	100	7757	100	6546	100
İtalya	118	2	419	6	2771	41	1506	29	1465	19	2227	34
Afganistan	—	—	—	—	—	—	376	7	1601	21	1241	19
Ceylan	1105	16	612	9	—	—	790	15	924	12	892	14
Türkiye	589	9	1153	16	704	11	421	8	664	9	552	8
Romanya	1431	21	1245	18	10	0	256	5	66	1	491	7
U.S.S.R.	98	1	—	—	257	4	482	9	368	5	481	7
Diğer Memleketler	3545	51	3608	51	2827	45	1315	28	2669	33	661	11

ŞARAP «1000 Hektolitre»

	1959		1960		1961		1962		1963		1964	
	M.	%	M.	%	M.	%	M.	%	M.	%	M.	%
İthalât Yekûnu	367	100	461	100	409	100	390	100	384	100	474	100
Macaristan	83	23	88	19	82	20	52	13	50	13	110	23
Bulgaristan	101	28	126	28	140	34	59	15	64	14	101	21
Romanya	73	20	127	28	49	12	67	17	49	13	100	21
Yugoslavya	21	6	23	5	17	4	29	7	62	16	80	17
Diğer Memleketler	89	23	103	21	121	30	183	48	159	41	83	18

C — BRONO FUARI VE DÜŞÜNDÜR. DÜKLERİ

a — Umumi görünüş

Brono fuarı Çekoslavakya'nın en ileri makine şehri olan Brona'da, 9/9/1967 tarihinden 19/9/1967 tarihine kadar on günlük bir süre için tertiplenmiştir. Enternasyonal bir mahiyette olan fuara her sene artan bir sayıda Devletlerin resmî teşekküllerin ve muhtelif memleketlere mensub çok sayıda firmaların katıldığı görülmektedir. Bu sene fuara iştirak etmek isteyen iki yüzü aşkın firmanın yersizlik yüzünden taleplerinin yerine getirilemediği alâkahlar tarafından ifade edilmiştir. 1968 yılında fuar sahasının genişletileceği bildirilmiştir.

Brono fuarı herşeyden evvel bir makine fuarıdır. Bu fuarda dünyanın her tarafından gelmiş son gelişmelerin ortaya koyduğu yenilikleri görmek mümkündür.

b — İştiraktan güdülen amaç

Fuarın tertibleniş gayesi ele alındığında, bu fuara sanayi mamullerimizi tanıtmak amacı ile katılmamız gerektiği icab eder diye düşünülebilir. Fakat asıl gaye bu olmakla beraber, her geçen gün önemi bir kat daha artan bu fuarda memleketimizin turistik yerlerini, sınaî ve ziraî, ihraç potansiyeline sahip olduğumuz bütün malları teşhirde, gerek Çekoslavak milletine gerekse iştirak eden bütün dünya devletlerine tanıtmakta büyük fayda vardır. Dış ticaret münasebetleri bakımından sosyalist ülkelerle çalışmak zarureti ve şimdilik içinde bulunduğumuz imkânlar muvacehesinde tek taraflı anlaşmalarla vaz geçemeyeceğimiz gerçeği karşısında, sosyalist blok içinde, ihtiyacımız olan yatırım mallarını, bilhassa makinele, ri APA kalite ve fiyatına en yakın mal veren memleket olan Çekoslavakya'dan temin edebilmemiz için ihracatımızı içinde bulunduğu gülünç durumdan kurtarmamız şarttır. Bu da ancak Çekoslavakya'

ya satabileceğimiz zirai mahsülleri, zirai sanayimizin mamüllerini, Çekoslovakya'nın prodüktiv bulmadığı için imalden istinkaf ettiği hafif sanayi istihsalımız Çekoslovak alıcısına tanıtmak lâzımdır. Fuarın bütün Çekoslovak Milletine münavebe suretiyle gezdirildiğini gördüm. Çekoslovak müstehlikine mahsüllerimizi tanıtmamanın belki bugün için çok büyük ehemiyeti yoktur. Fakat hergün batıya doğru yöneldiğini bariz surette gördüğümüz bu piyasayı şimdiden elde etmekte fayda vardır. Bu arada resmî alıcılara Çekoslovak halkında mahsüllerimizi beğendiği hususunda verilecek müsbet intiba ve mallarımızın kalite ve fiyatı hakkında mahallinde canlı misâllerle örnekler vermenin marketing mevzuunda sağlayacağı fayda açıktır. Bu gaye ile gerek Lübnan'ın gerekse Brezilya'nın Fuara katıldığını görmekteyiz. Bilhassa Brezilya kahvesinin içim zevkini aşlamak için gösterilen gayreti kendi mamüllerimiz için yapmakta büyük kazanç sağlar. Anuga Fuarında teşhir ettiğimiz malların buradada teşhiri gerekir kanısındayım. Bilhassa Anuga fuarında büyük rağbet gören helvalarımızın yeme zevkinin Çekoslovak Milletine aşılması halinde bu metanın ihracının mümkün olacağına kaniyim. Şaraplarımız içinde aynı şeyi söyleyebiliriz. Bu arada herşeyden evvel pablik rileysin mevzuunda muaffak olabilmek için resmî kuruluşlarla yapılacak temaların büyük başarılar sağlayacağına kaniyim. Fuar da teşhir edilen mallarımızın hepsinin satılabilmesi; bu memlekette kendilerine muhit edinen, alâkalı ve çalışan fuar komiserimizin ve yardımcılarının büyük gayretleri ile mümkün olabilmiştir. Fuarlara gönderilen kadroların bu tecrübe rinden istifade için değiştirilmemelerinde fayda görürüm.

c — Düşüncelerim

Aynı gaye ile tertiplenen pavyonlar arasında memleketimiz için iftihar vesilesi olabilecek bir pavyona sahip olduğumuz için fuarlar komitesinin faaliyetleri

ni takdirle anarım. Her şey muntazamdı, temizdi, alâka çekebilecek durumda idi. Memurlarımız gayretli dikkatli ve titizdi. Mümkün olan her imkândan istifade ederek pazarlama mevzuunda çaba gösterdiler.

Aşağıda belirteceğim hususların gelecek sene tertiplenecek fuarda göz önünde tutulmasında fayda mülâhaza ederim.

1 — İhraç potansiyeline sahib olduğumuz malların teşhiri ve satışı için gayret gösterilmesi.

2 — Zirai mahsüllerimize azamî ehemmiyetin verilmesi, bilhassa zirai-sanayi mamüllerimizin tanıtılmasına gayret gösterilmesi.

3 — Teşhir ettiğimiz bütün mallar için prospektüs hazırlanması.

4 — Başka memleketlerin yaptığı gibi; otomatik olarak çalışan memleketimizin turistik yerlerini, ihracına gayret gösterdiğimiz mahsüllerimizin istihsal şekillerini gösteren dökümanter 16 mm. lik bir film makinesinin pavyonumuzun yanına yerleştirilmesi.

5 — Mallarımızın fiyatının öğrenilebilmesini sağlayacak tedbirlerin düşünülmesi. Alâkalılardan öğrendiğime göre teşhir edilen malların fiyatlarının üzerlerine yazılması imkânsız. Fakat münasib yerlere (Alâkalandığınız mallar için malûmat isteyiniz, lütfen fiyatını sorunuz) gibi bir ibare konulabilir.

6 — Fuara iştirak etmekten çekindiklerini ve fayda mülâhaza etmediklerini beyan eden firmalara, işin manâ ve ehemmiyetinin izahı ve iştirakın alâka çekebilecek hale gelmesi için tedbirler düşünülmesi.

7 — Fuar çalışmalarının bir kaç günlük müddete inhisar ettirilmeyip devamlı bir mesai sarfının temini.

8 — 1968 fuarında asgari 750 bin liralık mal satılmasını sağlamak gayesi ile şimdiden hazırlıkların yapılması. Satılacak olan bu 750 bin liralık yüksek kalitede, uygun fiyatta malın 750 milyon liralık malın öncüsü olacağı unutulmamalıdır.

Tasarruf Bonolarının Yeni Durumu

Hamdi MEHTER

Tasarruf bonoları, 27.7.1967 tarihinde kabul edilen 930 sayılı «Tasarruf Bonoları İhracı Hakkındaki Kanun» ile yeni esaslara bağlanmıştır. Kanun, bonoların elde edilişi, kullanılışı ve mahiyeti ile bono mü-kellefleri hakkında eskisinden farklı hükümler getirdiği için, yazımızda konuyu bütün yönleriyle ve bazı noktalarda eski kanunla kıyaslamalar yaparak inceleyeceğiz.

TASARRUF BONOSUNUN MAHİYETİ

Tasarruf bonusu, mahiyet itibariyle, devletin işi ve kurumlardan yaptığı mecburi istikrazdır. Başka deyimle, şahısların, muayyen şartların tahakkuku halinde, belli bir süre için, devlete mecburen borç vermesidir.

İstikrazların elde edilişi, kullanılması, ödenmesi ve faizi ile ilgili çeşitli şekilleri vardır. 930 sayılı kanunla konulan hükümler, genel hatları ile incelenirse şu özellikler görülür :

1 — Bono, muayyen şarta bağlanmış mecburi istikrazdır. Muayyen şartlardan en önemlisi gelire bağlı olmasıdır. Yani, kişilerin bono almaya mecbur olması için, kanunun 2 ve 3. maddelerinde gösterilen gelirlerden birini elde etmesi esastır.

2 — Kanunda sayılan gelirlerin tamamı bonoya tabi değildir; muafiyet ve istisnalar konulmuştur. (Md. 5 ve 6)

3 — Bononun süresi ve gelire nisbeti bellidir. Süre 10 yıl, nisbet % 3 dür. (Md. 1 ve 10)

4 — On yıllık süre sonunda ödenme garantisi vardır.

5 — Tasarruf bonusu bedelleri ve faizleri istihkak sahiplerine ödenir, Gerçek kişilere vadesinde bono bedelinin ödenmesi için kimliğin isbatı şarttır. (Md. 18) Yani bonolar, yeni kanun hükümlerine göre, nama yazılı olacaktır. (Md. 1) Eski kanundaki, ilk beş yılda nama ve sonra hamiline yazılı olma keyfiyeti yeni kanun da yoktur.

6 — Bonolar faiz gelirlidir. Faiz nisbeti %4 den aşağı ve %7 den yukarı olmamak üzere, Maliye Bakanlığının yetkisine bırakılmıştır. (Md. 1)

223 Sayılı eski kanunda, bononun nominal değerinin % 6 sı olarak tesbit edilen sabit faiz nisbetine, yeni kanunda % 47 arasında elastikiyet verilmiştir.

7 — Tasarruf bonoları, şartlı olarak değiştirilme özelliğine sahiptir. Bunun mahiyeti şudur :

Eski kanunla çıkarılan bonolar, herhangi bir mali ödemede veya kullanmada geçerli değildi. Meselâ bono, resmi

bir borç ibrasında kullanılamaz, resmi bir hisse ile değiştirilemez, teminat olarak yatırılamaz. Yeni kanun bonolara, kamu sektöründe hisseye iştirak, yani hisse ile değiştirilme özelliği getirmiştir. Aşağıda açıklanacağı üzere, eski bono kupürleri iptal olunacak ve yerine yeni kupürler verilecektir. Bu kupürler, bono sahibinin muvafakatı ile, Devletin iştiraki bulunan müesseselerdeki ve kamu iktisadi kurumlarındaki devlet hissesi ile değiştirilebilecektir. Bono sahipleri, tasarruf bonusu yatırmak suretiyle, sayılan bu kurumlardaki devlet hissesini alabilecek, o kuruma ortak olabilecektir. Ancak, bu değiştirmeyi yapmaya Bakanlar Kurulu yetkilidir. Bakanlar Kurulu, kişilerin bono ile sayılan kurumlara ortaklığını kabul etse bile, her ortak 30 bin liralıktan fazla hisse alamayacaktır. 30 bin liralık hisse, kurumlarla ilgili değildir ve ayrı ayrı dikkate alınmaz. Yani, kişi bono ile ister bir ister çok sayıda kuruma ortak olsun, bono ile elde edileceği ortaklık hisseleri toplamı 30 bin lirayı geçemez. (Md. 19)

8 — Tasarruf bonoları haciz edilemez. (Md. 18)

9 — Bonolar en az 100 liralık kupürler halinde olacaktır. Daha az meblağlar için kişilere «kesir makbuzları» verilecektir. Ancak, kesir makbuzlarının verilmesine, kesir makbuzlarının faizsiz olmasına ve bunların sonradan bono ile değiştirilmesine Maliye Bakanlığı yetkilidir. Kesir makbuzları verildiği takdirde, kişiler isterse, kalan kısmını para olarak ödemek şartı ile, 100 liralık bono kupürü alabileceklerdir. Makbuzlar bono hükümündedir ve bono mevzuatı bunlar için de uygulanır.

10 — Yukarıda sayılan genel bono hükümleri 1968 mali yılında yürürlüğe girecektir. (Md. 24)

KİMLER BONOYA TABİDİR VE NELERDEN BONO KESİNTİSİ YAPILIR

Kanunun 2. maddesi tasarruf bonosuna tabi olanları şöylece saymıştır : «Gelir, kurumlar, veraset ve intikal vergisine tabi gerçek ve tüzel kişiler ile gayrimenkullerin ivaz mukabili intikallerinde bu gayrimenkulleri satanlar tasarruf bonusu karşılığını ödemeye mecburdurlar»

Madde oldukça açıktır. Ancak şu açıklamayı yapmakta fayda vardır : Gerçek veya tüzel kişilerin bonoya tabi olabilmesi için, önce gelir, kurumlar, veraset ve intikal vergisine tabi olmaları, yani bu konulardan gelir elde etmiş bulunmaları lâzımdır. Gerçek kişilerin ne tip gelirlerden vergiye tabi olacakları (yani gelirin unsurları) 193 sayılı Gelir Vergisi K.un 2. maddesinde sayılmıştır. Buna göre ticari, zirai kazançlar, ücretler, serbest meslek kazançları, gayrimenkul sermaye iratları, menkul sermaye iratları, sair kazanç ve iratlar (muafıklar ve istisnalar hariç) gelir vergisine ve dolayısı ile bonoya tabidir.

Kurumlar vergisinin mevzuu ve mükellefi 5422 sayılı Kurumlar Vergisi K.un 1. maddesinde, veraset ve intikal vergisine tabi olanlar ise 7338 sayılı Veraset ve İntikal Vergisi K.unda sayılmıştır.

Bu konuda açıklanması gerekli bir nokta da şudur: Gerçek ve tüzel kişilerin gelirleri bonoya tabi tutulurken hangi miktarlar esas alınacaktır? Kanunun 7. maddesi bunu açıklamıştır. Genel olarak bono ödenmesine esas olan miktar, vergiye esas olan matrah ve miktarlardır. Meselâ gelir vergisinin bonusu, yıllık veya münferit beyannamede gösterilen vergiye tabi matrahtır. Kurumlar, veraset ve intikal vergisinde de matrah esas alınmaktadır.

Eğer vergi, yukarıda söylendiği gibi

beyannamede gösterilen matrah üzerinden değil de, ikmalen, resen veya diğer yollarla idarece yapılmış tarhiyat üzerinden alınıyorsa, bu gelirin bonusu, idarenin tesbit ettiği matrahtan kabili tahsil hale gelen miktar üzerinden hesaplanır.

Tasarruf bonusu kesintisinin neerden yapılacağı, yani bononun mevzuu, kanunun 3. maddesinde açıklanmıştır. Madde şöyledir: «Aşağıda yazılı tediyeler ve istihkaklar tasarruf bonusu kesintisine tabidir :

A) Gelir vergisine tabi gerçek ücretler ve ücret sayılan ödemeler (İstisnadan faydalananlar hariç),

B) Gelir vergisine tabi telif ve patent haklarının satışı veya kiralınması dolayısı ile dar mükellefiyete tabi olanlara yapılan ödemeler,

C) Dar mükellefiyete tabi kurumlar, Vergisi Kanununa göre kurumlar vergisi tevkifatına tabi kazanç ve iratlar,

D) Bankaların nakit ikramiyeleri ile spor-toto ve milli piyango ikramiyeleri»

Bu maddenin yukarıda izah edilen ikinci maddeden farkı şudur: 2. madde, bonoya tabi olan kişileri, bu madde ise bono kesintisi yapılacak gelir unsurlarını saymıştır. Başka deyimle 2. Madde bono mükelleflerine, bu madde ise bono mevzuu aittir.

Madde açık olmakla birlikte şu yardımcı fikirleri verelim: «Gelir Vergisine tabi gerçek ücretler» yukarıda sayılmıştı. «Dar mükellefiyet» Gelir Vergisi K. un 6. maddesinde, «telif ve patent hakları»nın mahiyeti ise 16, 65 ve 81. maddelerde açıklanmıştır. «Dar mükellefiyete tabi kurumlar» ise 5422 sayılı kanunun 11. ve 12. maddelerinde izah edilmiştir.

Burada da, yani gelir unsuruna göre

bono kesintisinde esas alınacak miktarları açıklayalım:

a) Gerçek ücretler, indirim ve kesintiyeye tabi tutulmadan önceki, gayri safi tutarı üzerinden,

b) Telif ve patent haklarının satış ve kiralınması dolayısıyla yapılan ödemelerde vergi tevkifatına matrah olan miktar üstünden,

c) Dar mükellefiyete tabi kurumlar da, kurumlar vergisi tevkifatına matrah olan miktar üstünden,

d) Banka, spor-toto ve milli piyango ikramiyelerinin gayri safi tutarları üstünden bono kesintisi yapılacaktır.

BONODA MUAFLIKLAR VE İSTİSNALAR

Prensip olarak, yukarıda açıkladığımız 2. maddede belirtilen kişiler bono mükellefidirler; 3. maddede sayılan gelir unsurları bonoya tabidirler. Ancak, kanunun 5. maddesi ile muaflık, 6. maddesi ile de istisnalar konulmuştur. Bunları izah-tan önce muaflık ve istisna terimleri arasındaki farkı açıklamakta fayda var:

Bir mükellefiyet (meselâ vergi veya bono mükellefiyeti) bir yandan şahıslara, diğer taraftan mevzuu taallük eder. Her mükellefiyetin (borcun) şahıs ve konu olarak iki unsuru vardır. Meeslâ bir vergi borcunun borçlu olan bir şahıs, bir de borcun ücret, ticari kazanç gibi konusu mevcuttur. Bu iki unsurdan şahıs mükellefiyet dışında bırakılırsa buna muafiyet diyoruz. Konu mükellefiyet dışına çıkarılırsa buna da istisna denir. Başka deyimle muafiyet şahsa, istisna konuya teveccüh eder. Meselâ göçmen olan şahıs gelir vergisinden muaf; emeklilik aylıkları vergiden istisna edilmiştir.

Bu genel kural bonolar için de geçerlidir.

Bonodan muaf olanlar şunlardır:

1 — Bir şahsın (gelir vergisi mükellefinin) vergiye tabi geliri:

a) Götürü usulde tesbit edilen ücret ise,

b) Götürü usulde tesbit olunan ticari ve mesleki kazanç ise,

c) Veya bunları (a ve b şıklarındaki-lerin) hepsinden ibaret ise, bu şahıs bono karşılığında ödemede bulunmaz; yani bonodan muaftır.

2 — Bir gayrimenkul bir borç için icren satılıyorsa, gayrimenkulün değer üzerinden tasarruf bonusu karşılığında ödeme yapılmaz. Yani şahıslar bu işlemde bonodan muaftırlar.

3 — Genel ve katma bütçeli daireler, özel idare ve belediyeler ve köy hükmi şahsiyeti tarafından yapılan gayrimenkul satışları da bonoya tabi değildir.

Bono istisnaları ise şöyledir:

«1.000 lirayı aşmayan tediye ve matrahlar ile gerçek ücretleri üzerinden gelir vergisine tabi mükelleflerin ücretlerinin günlük 40, haftalık 280, aylık 1200, yıllık 14.400 liralık kısmı tasarruf bonusu ödeme ve kesintisinde müstesnadır»

1 — Aynı işveren tarafından aynı veya ayrı hizmetler için yapılan muhtelif ücret ediyeleri ve ikramiyeler birleştirilir; ayrı işverenler tarafından yapılan ücret tediyeleleri müstakilen nazara alınır.

2 — Ücretlerde vaki arızı mahiyetteki artmalar dolayısı ile istisna haddinin aşılması halinde, tasarruf bonusu ödeme mecburiyeti artmanın husule geldiği aya inhisar eder.

3 — Ücretlerin indirim ve kesitilere tabi tutulmadan önceki gayrisafi tutarları esas alınır. (Md. 6)

Esas itibarıyla ücretleri ilgilendiren

bu maddenin önce «1000 lirayı aşmayan tediye ve matrahlar» deyimini, sonra ücrete ait kısmını açıklayalım.

Bin lirayı aşmayan tediye ve matrahlar bono ödeme ve kesintisinden istisna edilmiştir. Meseîâ bir şahsa bir iş karşılığı yapılan bin liralık veya daha aşağı ödeme, bonodan müstesnadır. Ancak, söz konusu tediye ve matrah bin lirayı aşarsa, tamamınınmı, yoksa bin liradan fazla kısmınınmı bonoya tabi olacağı açıklanmış değildir. Öyle sanıyoruzki, Maliye Bakanlığının çıkaracağı tüzük veya tebliğlerde bu nokta aydınlanacaktır.

6. Maddenin bir diğer özelliği, sayılan günlük, haftalık, aylık, yıllık istisnaların ücretlere ait olması ve diğer gelir unsurlarının istisnadan istifade ettirilmemiş bulunmasıdır.

Ücretlere tanınan istisnaların tatbikinde, yeni kanunla değişiklikler yapılmıştır, ve bunlar gerçekten önemlidir. Şöyle ki:

Bir kişinin vergiye tabi geliri ücret ise, ödemenin şekline göre günlük 40, haftalık 280, aylık 1200, yıllık 14.400 liralık ücreti bonodan istisna edilmiştir.

a) Bir şahsın birkaç yerden veya birkaç ücret geliri varsa, dikkat edilecek husus, işverenin tesbitidir. Eğer kişinin elde ettiği ücret, aynı işveren tarafından aynı veya başka hizmetlerin karşılığı olarak yapılmış ödemeler ise, yani çeşitli ücret alan şahıs, bunları aynı işverenden alıyor ise, bunlar birleştirilir ve yukarıda sayılan istisnalar, ücretler toplamından düşüldükten sonra, kalan kısmı % 3 bonoya tabi tutulur. Meselâ, Karayollarında çalışan bir işçi, yevmiyesinden başka fazla mesai ücreti, ilâve tediye, ikramiye, prim gibi ücretler alıyorsa, bunlar birleştirilecek ve bu ödemelerin yapıldığı ay 1200 lirası düşüldükten sonra kalanından bono kesilecektir. Eğer bu işçinin asıl ücreti is-

İstisna haddinin altında kalıyor da, arızı olarak meselâ bu ay bir ikramiye almakla istisna haddinin üstüne çıkmışsa, sadece artmanın olduğu bu ayda, yine 1200 lira indirildikten sonra kalan kısmından bono kesilecektir. Burada şöyle bir soru akla gelebilir: Kişi ücretini haftalık alıyorsa ve bir de kendine aylık bir ödeme yapılmışsa (meselâ ilâve tediye almışsa) bono nasıl kesilecektir? Ücretin günlük, haftalık, aylık olmasının hiç bir önemi yoktur. Bunlar sadece ödeme şeklidir. Günlüğün 30 veya haftalığın 4 katı zaten aylık istisnayı verdiği için, yine aylık 1200 lirayı dikkate almak gerekir. Esasen, 223 sayılı eski kanun ve değişikliklerin de, bonoya tabi ücret ve istisnasında yıllık esası kabul edilmişti. Ve aynı işveren tarafından farklı hizmetler için yapılan ödemeler ayrı ayrı bonoya tabi tutuluyordu. Bu ise tatbikatta çeşitli yanlışlıklara yol açıyordu. Şimdi aynı işveren tarafından, ister aynı ister başka hizmetler için olsun, yapılan muhtelif ücret ödemeleri birleştirildiğinden, bono kesintisi ve istisnalarda yıllık esas alınmasının önemi ve bundan doğan pürüzler ortadan kalkmıştır.

Kişiye, farklı işveren tarafından ücret ödemesi yapılıyorsa, tediye mükâtilen nazara alınıp, istisna miktarları her bir gelire ayrı ayrı uygulanacaktır. Meselâ lisede bir tarih öğretmeni, kendi branşı tarih dersinden başka, saat ücreti ile yabancı dil dersi de verse, yukarıda açıklandığı üzere bu iki ücret birleştirilip toplamına istisna uygulanacaktır. Çünkü her iki görevin işvereni Millî Eğitimdir. Eğer bu öğretmen, meselâ bir cezaevinde mahkûmlara herhangi bir ders vermekten ücret alırsa, bu ücrete de ayrıca bono istisnası uygulanacaktır. Çünkü bu görevin işvereni değişmiştir ve Adalet dairesidir. Burada da şu soru akla gelebilir: Kişiye farklı işverenler tarafından yapılan her ödeme istisna haddinin altında kalıyorsa, bunların bonusu ne ola-

caktır? İstisnalar, yeni kanunda işverenlere göre uygulandığından, istisna haddinin altında kalan bu gibi ücretlerden bono kesilmemek gerekir.

Yukarıda açıkladığımız istisnalar uygulanırken, ücretlerin indirim ve kesintilere tabi tutulmadan gayrisafi tutarları esas alınacaktır. Meselâ götürü gider, sosyal sigortalar primi, emeklilik kesenekleri gibi indirimler düşülmeden, gayri safi ücret tutarı üzerinden istisna miktarı indirilecek ve kalanı bonoya tabi tutulacaktır.

Yeni bono kanunu, istisnaların uygulanmasından doğan ve vergi ile ilgili bir problem ortaya çıkarmıştır: Çeşitli ücret ödemeleri, Gelir Vergisi Kanunu ve buna bağlı tebliğlere göre birleştirilerek veya ayrı ayrı vergilendirilirler. Meselâ tarih öğretmeninin aylığı ile aynı lisedeki yabancı dil dersinden aldığı ücret birleştirilmeden vergilendirilir. Keza, bu iki ücret, eski bono hükümlerine göre ayrı ayrı bonoya tabi tutulurdu. Vergi hükümlerinde bir değişme olmadığına göre, söz konusu iki ücret, şimdi ayrı ayrı vergilendirilecek, fakat birleştirilerek bonoya tabi olacaktır. Bu ise, hesapların incelenmesinde güçlük yaratacaktır.

KALDIRILAN HÜKÜMLERİN ORTAYA ÇIKARDIĞI MALİ PROBLEM

Yeni bono kanununun kaldırılan hükümler başlığı altındaki geçici 1. maddesi, elinde bono bulunduran ve 1968 mali yılına kadar bono ticareti yapanlar için önemli mali problemleri beraberinde getirmiştir. Maddeye göre: Eski bonoların yeni çıkarılacak bono ile değiştirilme yetkisi Bakanlar Kuruluna ve değiştirme işlemleri ise Maliye Bakanlığına verilmiştir. Bakanlar Kurulu değiştirmeye karar verince, değiştirmenin hangi esaslar içinde yapılacağını Maliye Bakanlığı tesbit ve ilân edecektir. İlândan itibaren iki yıl

içinde eski bonoları değiştirmeyenlerin her türlü alacak ve talep hakları ortadan kalkacaktır. Ve değiştirme, eski bonoları ibraz edene yapılacaktır. Meselâ eski kanunda alım satımı yasak olmakla birlikte, bono satınalmış bir kişi, yeni bonoları alırken, eski bonoları nereden aldığı kendine sorulmayacaktır. Ancak, maddede şöyle bir hüküm vardır: «Değiştirme sırasında doğrudan doğruya hazineden iktisap edildiği tevsik edilmeyen gerek nama yazılı ve gerekse hamiline yazılı hale gelmiş bulunan tasarruf bonoları bedelleri kazanılmamış gelir olarak vergiye tabidir. Değiştirmede bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihte hamiline muharrer hale gelmiş bulunan tasarruf bonoları için bono bedelinin % 20 si, nama yazılı durumda olanlar için ise bono bedelinin % 40'ı vergi karşılığı tutularak bakiyesi için yeni bono verilir» denilmektedir.

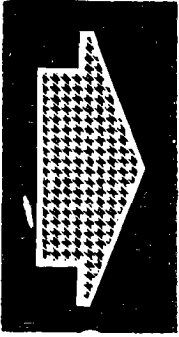
Bu hüküm, bir yönü ile tek konuya inhisar ettirilmiş servet vergisi, diğer yönüyle de kanunun yasak hükümlerine uymamış kişilere ceza yerine mali imkân verir niteliktedir.

Değiştirme sırasında hamiline yazılı bonolardan % 20 ve nama yazılılardan % 40 ının vergi karşılığı tutulma keyfiyeti, sadece hazineden iktisap edildiği tevsik edilmeyen bonolara mı yoksa bütün bonolara mı uygulanacağı pek açıklanmamış olmakla birlikte, maddenin tamamından çıkan anlam, vergi karşılığı tevkiyatın, sadece hazineden alındığı isbat edilmeyenlere mahsus olma yönündedir. Hangi şekilde olursa olsun, çıkardığı istikrazı, bilâhare nominal değerinden aşağı

alması, bir yandan idarenin prestiji ve devlet garantisini sarsmış; diğer taraftan da kişilerin elindeki mali bir kıymet üzerinden servet vergisi niteliğinde vergi alınmış olmaktadır.

Diğer taraftan, yasak hükme rağmen bonolar piyasada % 30-35 arasında alınıp satılmıştır. Yüz bin liralık bono toplayan bir kişi, % 6 faizi ile beş yılda bonoya yatırdığı paranın hemen hepsini geri almış ve elinde maliyeti sıfır olan yüz bin liralık bono kalmıştır. Bunun hangi şekilde olursa olsun vergisini de verse, yine büyük kâr temin edecektir. Denebilir ki yeni kanun bu hükümleri getirmeseydi, piyasaya çıkmış bonoları nominal değeri üzerinden ve on yıl sonra devlet sahiplerine ödeyecekti. Şimdi tacire vergilendirilerek ödeneceğine göre, vergi miktarları kadar hazine kârlı durumdadır. Bu gerçekten doğrudur ancak, eski kanunun yasak hükümleri yeni kanunla meşrulaştırıldıktan başka, yasak yoldan para kazanmış olanlara bir de kamu teşekküllerinde hissedarlık sağlanmıştır. Diğer taraftan, kanunların yasak hükümlere rağmen aynı işlemlerin tekrarlanmayacağını kim garanti eder?

Sonuç olarak, yeni bono hükümleri, dar gelirli için ayda 10-30 lira arasında fayda sağlayacak ve idarenin birtakım ufak işlemlerinin önüne geçecektir. Fakat diğer taraftan yeni kanun, kesir makbuzları gibi, bono kesintisi yapmak zorunda olanların bu mecburiyeti yerine getirmemesi halinde % 20 ceza uygulanması gibi, birtakım yeni idari formaliteler ve bunların da üstünde bono tacirlerine açıktan büyük kâr sağlama imkânı getirmiştir.

Kâr Ortadan Kaldırılabilir mi ?

Eyüp KARADAYI

«Kâr» mefhumu hiçbir zaman, günümüzdeki ölçüde hücum ve tartışmalara konu olmamıştır. Bunda, şüphesiz gittikçe kuvvet kazanıp, gelişen sosyalist akımların payı büyüktür. Bununla beraber, eski çağlardan beri, ticari kazanç, yani ticarî bir faaliyet ve işlemin sağladığı maddî ve malî menfaat gözlere batmış, kıskanılmıştır. «Kâr» ile birlikte, iş yaratan, bir teşebbüs kuran kişi olan «müteşebbis» de hücumlara hedef teşkil edegelmiştir.

«Kâr» ı nasıl tarif edebiliriz? Bu, sandığı kadar kolay bir iş değildir. Konuyu işleyen kitaplarda bile çeşit, çeşit tarifler vardır. Büyük Amerikalı ekonomist Paul A. Samuelson «Economics» adlı eserinde, bu hususta şunları yazmaktadır: «Ekonomistler, Kârın tarifi üzerinde, hâlâ tam görüş birliğine varamamış bulunmaktadır.» Gerçekten de, küçük bir kitaplıkta mevcut ekonomi kitapları şöyle bir -taranacak olursa kâr'ın, en aşağı 15-tarifi bulunacaktır.

Ancak, ortak bir görüşle, «kâr» da, genel olarak üç ana fikir buluruz. Ve bu fikirler genellikle birbirlerine karıştırılır. Önce, müphem olarak, «kâr» «zenginlerin cebine bol, bol giren para» şeklinde anlaşılır. Genellikle, bu para, büyük paradır. Daha açıkcası, bu para, oluk oluk, şim-

di pek moda olan değimlerle; kapitalistlerin, mutlu azınlığın ceplerine akan paradır. İkinci plânda ve daha belirli biçimde kâr, bağımsız bir faaliyetin sağladığı geliri akla getirir. İşte bu noktada, gene günümüzün ana tartışma konularından olan «ücret ve Kâr» kavramlarıyla karşı karşıya gelmiş bulunuyoruz.

ÜCRET VE KÂR MÜNASEBETİ...

Kişinin günlük geçimini sağlaması, geleceği garantilemesi için başvuracağı belli başlı iki yol vardır. Bunlardan birincisi, bağımlı «mukaveleli» kazanç, öteki de bağımsız, yani serbest kazançtır. Bağımlı çalışma «ücret» cinsinden bir gelir sağlar. Bağımsız faaliyet ise, «Kâr» cinsinden bir gelir getirir. İşçi, memur, hizmetli, subay ve çeşitli ihtisas erbabı, adları değişen fakat esasta aynı nitelikte bir gelire hak kazanırlar. Çiftçi, tacir, sanatkâr, sanayici, serbest meslek erbabı ise türlü şart ve etkenlerle değişebilen bir gelir sağlar ki, buna da «Kâr» denir. Ve en nihayet, «kâr», bağımlı hizmetleri seferber eden bağımsız bir faaliyetin «kapital» desteğiyle sağladığı kazanç şeklinde önümüze çıkar.

Topluma, başkalarını çalıştırarak, fa-

kat kendi inisiyatifi ve kapitalini de ortaya koyarak mamûl maddeler ve hizmetler sunan kişi yani «müteşebbis», bir kişinin giremiyeceği faaliyet alanlarına girilerek sonuçlar elde etmektedir. Bu kavramda, ayrı ayrı ele alınmış bir çiftçi, ya da sanatkârın kazançları gerçek anlamda «Kâr» sayılamazlar. Buna karşılık, bir çok işçi çalıştıran ve önemli kapitale sahip bir sanayicinin kazancı «kâr» sayılır.

Böylece, «kâr» ın birinci tanımını sosyolojik, ikincisini ekonomik, ya da hukukî ve ekonomik, üçüncüsünü de her ikisinin karışımı olarak niteliyebiliriz. İşte, bu üçüncü kâr, «menşei ücretlerin sömürülmesi» olarak suçlanan müteşebbislerin sağladıkları kârdır.

«KÂR» IN GELİŞİMİ

Kârın etrafında dönüp dolaşan dedikodu ve suçlamalar tarihi akışın bir sonucudur. Kâr'da zamanla gelişime uğramıştır. XIX. yüzyılda kâr, gerçekten de müteşebbisin kazancı durumuna geçmiştir. Müteşebbis de bir ferttir. Bu kişi, kademelî vergiler sistemi ve sosyal yardımlar uygulanmadığı devirlerde ve batmadığı takdirde gerçekten de büyük kazançlar realize etmekteydi. Kısacası (bir zamanlar) «kâr» zenginliğe yol açan kazanç biçimiydi.

Ricardo'dan Marks'a kadar, liberal ve sosyalist iktisatçılar, teşebbüsün topladığı bütün net gelirlerin ücretlilerin ücretleriyle müteşebbisin kârına bölündüğü hususunda mutabıktılar; «Ücretler yükselirse, kâr azalır. Ücretler alçalırsa, kâr yükselir» denilmekteydi.

Bir zamanlar realite ve teori şu çift bağlantıyı kurmaktaydı: «Kâr-zenginlik» ve «Kâr-ücretlerin indirilmesi».

Bu şema, XIX. yüzyıl içinde büyük ölçüde değişime uğramıştır. Değişim, XX. yüzyılda daha da hızlanmıştır ve her iki-

zıt kutuptaki ekonomistlerin (liberal ve sosyalist) görüşlerine uygun cereyan etmiştir bu değişim. Piyasa mekanizmalarını inceleyen ekonomistler, aynı işi yapar müteşebbislerin kârlarının kendi aralarında bir taraftan eşitlenmeye meylederken, öte yandan da tüm olarak azaldığını müşahade etmekteydiler. Zaten bunu mantık da öyle gösterir. Her yeni ekonomik faaliyet alanı açıldıkça, hemen rakipler türer. Başlangıçta, hepsi de iyi kârlar sağlar. Fakat, az sonra rekabet, fiyatları düşmeğe zorlar. Ve sonunda, teori şunu gösterir ki; bir an gelir, satış fiyatı maliyet fiyatının seviyesini aşamaz olur.

İşte o zaman da, artık, değil astronomik, ekmek parası çıkarılabilecek kârdan bile söz edilemez. Bu fikri destekleyecek çok örnekler vardır.

Kapitalistlerin zaman zaman Karun gibi servete boğan sektörleri bir gözden geçirelim. Bunlar: madenler, tekstiller, tren işletmeciliği, maden izabesi ve işlenmesi gibi ekonomik faaliyetlerdir. Hâlen, demiryolu işletmeciliğiyle maden çıkarmı, kârdan, açık verir duruma geçmiş bulunmaktadır. Bu bakımdan da tabii bir sonuç olarak, yavaş, yavaş her ülkede milileştirilmektedirler. Birçok memleketlerde halen, özel sektörde kalmış bulunan tekstil endüstrisi ve maden izabesi maden işleme endüstrileri de zor şartlar için de çalışmaktadırlar. Kâr hadleri de çok dardır.

Tamamen ekonomik nitelikteki bu gelişime, günümüzde bir de başkası eklenmiştir. Bu gelişim hukukî ve ekonomiktir. Merezileşme, gittikçe, ferdi teşebbüsü tarihe karıştırmaktadır. Ferdi teşebbüs, gün geçtikçe yerini şirketlere bırakmaktadır. Ücretliler sayısı da, çığ gibi büyüdüğünden, aynı zamanda, kapitalistlerin kârları ödenen ücretler karşısında gülünç mevkide kalmaktadır. Öyle ki, artık kim kapitalist, kim emekçi zor ayırd edilebilmektedir. İdareciler hukuken ücretli sa-

yılmaktadırlar. Hisse senetleri sahiplerinin ellerine genel faiz hadlerinin altında temettüleri geçebilmektedir.

Her ne kadar hâlâ «kâr-zenginlik» «Kâr-ücretlerinin indirilmesi» şeması kıymetini kaybetmişse de, artık eskisi kadar bariz değildir ve bu da dev teşebbüslerde değil, fakat küçük, ferdî teşebbüslerde görülmektedir. Bunların da sayısı dünyaya yüzeyinde her geçen gün bir miktar azalmaktadır. Artık, eski anlamıyla «fa-hiş kâr» sağlayanlar ancak bazı spekülâtif alanlarda faaliyet gösterenlerdir.

Bu sebeptendir ki kâr, nitelik kadar anlamından da çok şey kaybetmiştir. Kâr, şimdi, müteşebbisin kazancı değil, mamûl ve hizmetlerini satabilmek için neler ödemek zorunluğundaysa, onlar çıkıktan sonra elinde kalabilenlerdir ki; çok zamna, bu da, hiç bir şey değildir.

Zira, ödemeye mecbur oldukları standardlaşmış meblâğlar vardır. Çağımızda, artık, ücretlerden çalma, nakliye ücretinden kaçırma kalitelere hile, v.s. gibi madrabazlık ve hokkabazlıklara fazlaca yer kalmamıştır.

Kısacası, «Kâr teşebbüsünün net kazancıdır» tarifi, sadece muhasebe dilindedir.

MÜESSİRİYET, İÇTİMAİ ADALET HÜRİYET VE KÂR

Kâr hakkında bir yargıya varmak için, bazı dinî ve felsefî peşin hükümleri de göz önünde tutmalıyız. Genel olarak arzulanır ki, bir toplumda herkese azamî kişiliğin belirtir değerlendirme, eşit ölçüde adaletten, hürriyetten faydalanma fırsatı sağlansın. Otoriter bir rejim bunlardan birincisini sağlayabilir. Ama, Adalet ve hürriyetten fedakârlık pahasına!.. Tam bir özgürlük rejimi ise, içtîmaî adalet ba-

kımından çok gayrî adil olabilir. Gene çok kuvvetli bir hukukî eşitlik düzeni baskıcı ve gayrî müessir olabilir.

Eski ve çağdaş toplumların incelenmesi, «kâr» ın ortadan kaldırılmasının, teçhizatla olmasa bile tüketim alanında yetersizlik yarattığını göstermektedir. Bu arada hürriyetler de kısıtlanmaktadır. Teknik terakki, bol istihsal, -topluma refah. herkese refah, doğrudan doğruya kâr-la bağıntılıdır. Bir çok mucitler milyarlar kazanmışlardır ama, teknik terakkiyi de onlar sağlamışlardır.

Rusya'da ziraî prodüktivite 50 yılda 160/100 artmıştır. Fransa ve A.B.D. de ise aynı süre içinde bu artış 300/100 oranındadır. Eğer kâr serbest kalsa idi, Rus tüketicisi daha fazla faydalanmış olacaktır.

S o n u ç :

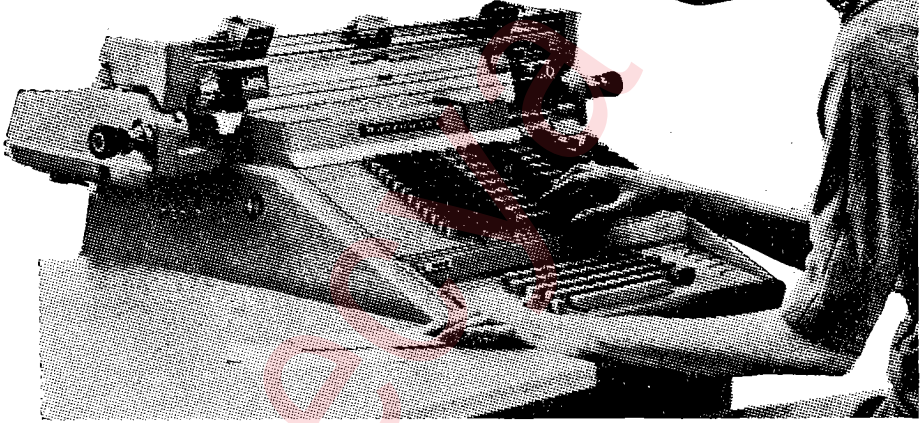
Sonuç basittir; Kâr, hudutlandırılmalıdır, kanalize edilmelidir, yöneltilmelidir. Fakat aslâ ortadan kaldırılmamalıdır. Kullanışında daha insanî ve ahlâkî kılınmalıdır. Ama, aslâ suçlandırılmamalı ve ilga edilmemelidir. Çünkü onun suçlandırılması ve ilgası, serbest teşebbüsün de ölümü demektir.

Serbest teşebbüsün yok olduğu bir toplum pek alâ fabrikalar kurabilir, yollar, köprüler inşa edebilir hattâ güçlü bir ordu bile organize edebilir. Fakat mensuplarına ne bu dünyanın nimetlerini bol bol sağlayabilir, ne de herkese kişisel hay-siyetini duyurabilir. Oysa, bütün kâr düşmanı rejimler tam tersinin iddiasındadırlar. Ancak, şu var ki, ne geçmişte, ne de halihazırda böyle bir örneğe rastlanamamaktadır.

Vaktiyle Pascal'ın söylediği gibi «Melek olayım derken şeytanlaşmamak gerektir!»

Fevkalâde güçlü elektronik Burroughs E1100 muhasabe makinesi

- * 1/100 saniyede çarpma
- * Otomatik karar verme
- * Elektronik hafıza
- * Her hizmete intibak kabiliyeti

Bir tek makinenin bir günlük veriminden birkaç örnek :

Sanayide :

1.500 kişinin günlük işçilik dağıtımı. (Her biri için ortalama 3 iş emri "mat nevi" itibariyle 4.500 dağıtım)
300 iş emri ve 100 departman itibariyle işçilik saat-tutar ve ortak gider yekünları.
Her işçi için günlük ve aylık mütteselsil kazanç vesikası.
Ay sonlarında 2 gün içinde tediye zarfı ve bordrolar.

Bankacılıkta :

Günde 400 teminat senedi itibariyle Karşı Bankaya İlibar Mektubu - Müşteriye Masraf Dekontu - Risk veya Depo Kartı - Primanota, bir çırpıda tanzim edilir. Senet bedelini ve valörünü yazmakla: Gün - Komisyon - Vergi - Masraf - Safi tutar, tinnamen otomatik hesaplanıp aralıksız işlenir.

Ticari tatbikatta :

Beheri ortalama 5 mat nevi ihtiva eden 400 fatura ve bunların otomatik iskonto, gider vergisi v.s. hesapları.

Burroughs

Türkiye Distribütörü :

KOÇ-BURROUGHS TİC. A. Ş.

İstiklâl Cad. 347, Beyoğlu İstanbul

Tel. : 49 97 10

Tafsilât ve makine üzerinde izahat için mütehasssılarımız emrinizdedir !

Her türlü hesap fonksiyonuna uyabilen E 1100'ün kullanıldığı hizmetlerden birkaçı:

S A N A Y İ

- İşçilik tahmin ve tahakkukları
- İmalât plânlama (iş dağıtımı)
- İstihsal kontrolü
- İş, hizmet, makine ve departman maliyetleri
- Prim ve akort hesapları
- Departman analizleri
- Müdüriyet raporları
- Maaş - ücret bordroları
- Faturalar
- Alacaklı hesaplar
- Masraf tahsisleri
- Bütçe muhasebesi
- Yevmiye, defterikebir ve muavin hesaplar
- Borçlu hesaplar
- Çek ve tediye emirleri
- Amortisman hesapları
- Ekstre hazırlanması
- Taahhüt hesapları
- Stok kontrol
- Malzeme hareketi
- İş emirleri takibi

B A N K A C I L I K, S İ G O R T A

- Cari hesaplar (adâtlı, otomatik devre sonu hesapları)
- Tasarruf hesapları (otomatik faiz hesaplama ve devre sonu kapitalizasyonu)
- İkrazat hesapları ve itfa cetvelleri
- Havale işlemleri, komisyon ve vergi hesapları
- Dövizli cari hesaplar (çift paralı)
- Senedat işlemleri, komisyon, vergi hesapları vâde takipleri
- Maaş - ücret bordroları
- Risk takibi
- Sigorta poliçeleri, risk föyleri
- Sigorta rejistroları ve muhasebesi

T İ C A R E T

- Fatura - satış fiatlı, satış ve maliyet fiatlı, analizli, muhasebeleşerek, mümessil komisyonu hesaplanarak, periodik faktürasyon v.s.
- Bütçe hesapları
- Alacaklı hesaplar
- Ekstreler
- Yevmiye, defterikebir ve muavin hesaplar
- Borçlu hesaplar
- Maaş - ücret bordroları
- Müdüriyet raporları
- Masraf tahsisleri
- Satış istatistikleri ve analizleri
- Risturn hesapları
- Ambar hesapları
- Nakliye hesapları
- Maliyetler

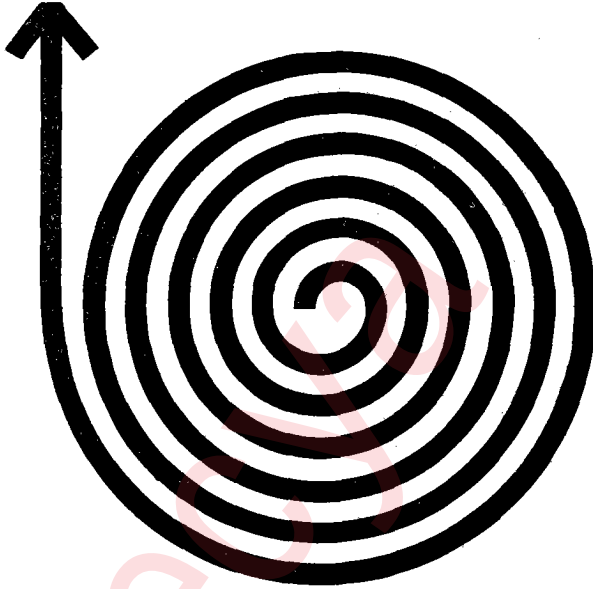
KAMU İŞLETMELERİ, RESMÎ DAİRELER

- Elektrik, su gaz ve telefon faturaları
- Maaş ve ücret bordroları
- Vergi tahakkukları
- Bütçe muhasebesi ve raporları
- Ambar hesapları
- Gelir ve gider analizleri
- Maliyetler
- Alacaklı hesaplar
- Sarfiyat tahsisleri
- Hastane hesapları
- Çek ve ödeme emirleri

İNŞAAT KEŞİF ve SİTUASYONLARI

Devamlı olarak

Gelişen imalât Gelişen kalite Gelişen servis

Kendi sahasında Türkiye'nin en güçlü ve modern teşkilatını kurarak 11 yıldanberi çeşitli elektrikli ev aletleri imal eden ARÇELİK, kalitesini geliştirmiş, fiyatlarını indirmiş ve böylece kaliteli mamullerinin uygun fiyatlara satın alınabilme imkânını halkımıza sağlamıştır.

Diğer taraftan memleket çapındaki ARÇELİK Servisi, Arçelik sahiplerinin her türlü bakım ve parça ihtiyacını anında karşılayarak Arçelik mamullerinden azami randıman almanızı sağlamaktadır. Eskiden vitrinlerde seyredilen mamuller şimdi Arçelik sayesinde en mütevazı Türk yuvasında dahi sevinçle kullanılıyor...

Türk halkının mutluluğunu sağlıyor

ARÇELİK

Hergün dünden ilerde

ÇANAKKALE Seramik Fabrikaları A.Ş.

Türkiyede ilk defa beynelmilel
norm ve evsafa uygun olarak
imâl etmekte olduğu

KAROFAYANS

(BEYAZ VE RENKLİ)

İZALATÖR

(ALÇAK VE YÜKSEK GERİLİM)

Elektro porselen ve sair seramik mamullerini
piyasaya arz etmektedir.

Müracaat: Galata, Tersane Cad. Kipman Han Kat 5, Tel: 49 62 50
Fabrika : Tel. Çan 29 Telgraf: Kaleseramik - İstanbul

BİNALARINIZ ve DENİZ VASITALARINIZ İÇİN

SUPERLAC

Her çeşit tekne için
deniz suyuna karşı en
dayanıklı harici boya
ÇBS SUPERLAC'tir.

Kolay sürülür

Çabuk kurur, fırça izi bırakmaz

Dış tesirlere ve Deniz suyuna

karşı mukavimdir

Çeşitli cazip renkler

**ÇAVUŞOĞLU
BOYA SANAYİİ
İSTANBUL**

Güzellik banyonuz için

kullanınız

*Puro, sizi daha genç,
daha güzel gösterir...
Puro, cildinize,
hayranlık yaratan
bir cazibe verir.*

Bol köpüklü - Nefis kokulu

PURO

SİZİN ÖZ MALINIZDIR

FAZLA YORGUNLUKTAN İLERİ GELEN
Vücut kırıklığına karşı

OPON, baş, diş, adale, sinir ağrılarını teskin eder

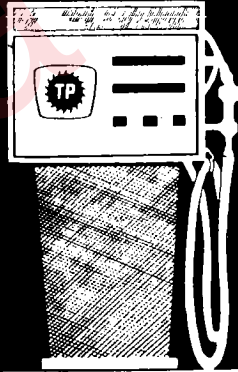
OPON, grip ve nezle başlangıcında birçok fenalıkları önler

OPON, günde 6 tablet alınabilir

OPON

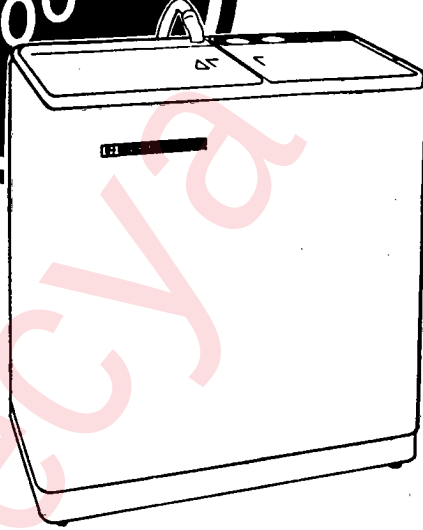
UĞUR M.

İşte
aradığım
akaryakıt...

YENİ VE MODERN SATIŞ İSTASYONLARI İLE YURT HİZMETİNDE

TÜRKİYE PETROLLERİ A.O.

1407 00

DÜNYADA EN ÇOK SATILAN ÇAMAŞIR MAKİNESİ

**Mataş Ticaret A.Ş. Halaskârgazi Cad. 133
Pangaltı - İstanbul Tel: 47 44 30**

B U R S A :

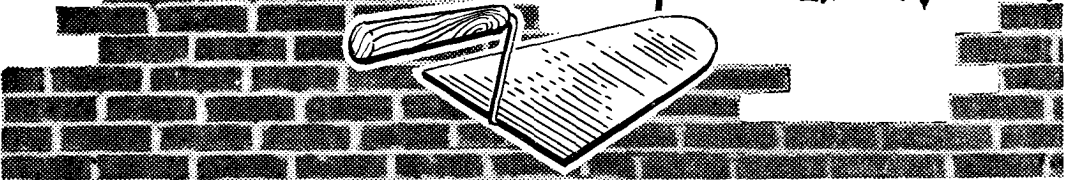
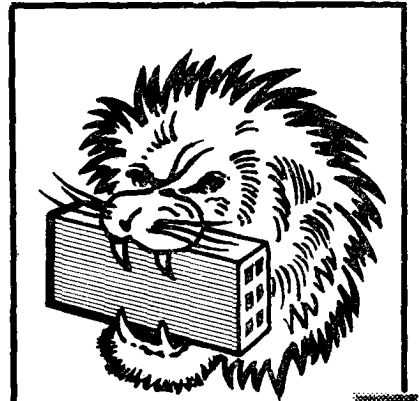
Merkez, Fabrika: Sanayi Bölgesi
Telefon : 3312 - 2644
Büro : Atatürk Cad. Ticaret Bankası İş Hanı Kat 1
Telefon : 4489

İSTANBUL BÜROSU :

Bahçekapı, Anadolu Han Kat 3
No. 13 - 14
Telefon : 22 35 73 - 27 72 53

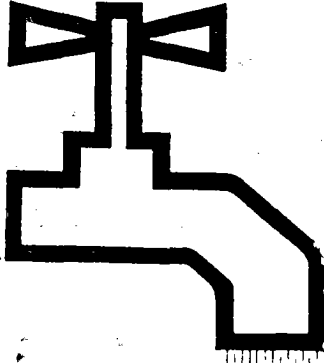
ARSLAN tuğla

**ATEŞ TUĞLASI
YAPI TUĞLASI**

FABR.: Silâhtar C. 148 Eyüp-Tel : 21 11 32 - MAĞ.: Tersane Cad. 67 Karaköy-Tel : 44 30 40

1967 yılında

15
MİLYON

Size de bir bardak

ZİRAAT BANKASI

BİLÜMUM BANKA MUAMELELERİ İÇİN
TÜRKİYE İŞ BANKASI
hizmetinizdedir

Umum Müdürlük - Ulus Meydanı (Ankara)

CARİ HESAPLAR ● HAVALA ● TİCARİ SENETLER ● KREDİ MEKTUPLARI
● KEFALET MEKTUPLARI ● DÖVİZ ALIM VE SATIMI ● SEYAHAT
ÇEKLERİ ● İTHALÂT AKREDİTİFLERİ ● KİRALIK KASALAR ● v. s.

DÜNYANIN HER TARAFINDA MUHABİRLERİ VARDIR